

De Mr. Big-methode: op of over de grenzen van waarheidsgetrouwheid?²

DD 2022/61

'Why confessions trump innocence'
S. Kassin (2012)

61.1 Hoge Raad 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1982

⁵ *Beoordeling van het tweede middel*

5.1 Het middel komt onder meer op tegen het oordeel van het Hof dat niet aannemelijk is geworden dat de verdachte feitelijk in een situatie is gebracht dat een verklaring van hem werd verkregen in strijd met de in art. 29, eerste lid, Sv tot uitdrukking gebrachte en in art. 6, eerste lid, EVRM besloten liggende verklaringsvrijheid van de verdachte.

Algemene uitgangspunten

5.2.1 In zijn arrest van 9 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AN9195, heeft de Hoge Raad het volgende overwogen naar aanleiding van de vraag naar de toelaatbaarheid van het stelselmatig inwinnen van informatie door een opsporingsambtenaar ingeval een verdachte voorlopig gehecht is, terwijl die opsporingsambtenaar zich onder een andere identiteit, dus zonder dat voor de verdachte kenbaar is dat hij optreedt als opsporingsambtenaar, bevindt in de omgeving van de verdachte op de plaats waar deze is ingesloten:

"5.4 Mede in het licht van de wetsgeschiedenis biedt art. 126j Sv een voldoende duidelijke en voorzienbare wettelijke grondslag als bedoeld in art. 8 EVRM voor het stelselmatig inwinnen van informatie waarbij een opsporingsambtenaar, zonder dat kenbaar is dat hij als zodanig optreedt, onder een andere identiteit in de omgeving van de verdachte verkeert en, met schending van diens vertrouwen, met de verdachte in contact komt.

5.5 Uit de ontstaansgeschiedenis van die bepaling en van de titel waarin zij is opgenomen volgt dat daaronder ook is begrepen het inwinnen van informatie door contacten met de verdachte zelf, terwijl tekst noch geschiedenis van die bepaling steun biedt aan de opvatting dat een dergelijk inwinnen van informatie op voorhand is uitgesloten ten aanzien van een verdachte die zich in voorlopige hechtenis bevindt.

5.6 Het vorenoverwogene neemt niet weg dat toepassing van art. 126j Sv ten aanzien van een voorlopig gehechte verdachte licht het gevaar in zich bergt dat de verdachte op zodanige wijze feitelijk komt te verkeren in een verhoorsituatie waarbij de waarborgen van een formeel verhoor door een politiefunctionaris ontbreken, dat aldus verklaringen worden verkregen die in strijd met de in art. 29, eerste lid, Sv tot uitdrukking gebrachte en in art. 6, eerste lid, EVRM besloten liggende verklaringsvrijheid van de verdachte zijn afgelegd. Gelet daarop zal vooreerst bij

-
- 1 D.A.G. (Dave) van Toor is verbonden als universitair docent Straf(proces)recht aan het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen en het Montaigne Centrum van de Universiteit Utrecht.
R. (Rob) ter Haar is als docent-promovendus Straf(proces)recht verbonden aan het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht.
D.A. (David) Wendt is als docent Straf(proces)recht verbonden aan het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht.
J. (Julia) Houtmortels is werkzaam als docent-promovendus Criminologie aan het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht.
- 2 Citeerwijze: D.A.G van Toor, R. ter Haar, D.A. Wendt & J. Houtmortels, 'De Mr. Big-methode: op of over de grenzen van waarheidsgetrouwheid?', DD 2022/61.

de toetsing van een zodanige toepassing van art. 126j Sv aan de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit uitgangspunt moeten zijn dat die toepassing eerst in aanmerking komt als de bijzondere ernst van het misdrijf zulks rechtvaardigt en andere wijzen van opsporing redelijkerwijs niet voorhanden zijn.

5.7 Indien aan voornoemd uitgangspunt is voldaan, kan de rechter voor de vraag komen te staan of informatie van de verdachte niet in strijd met voormelde bepalingen is verkregen. De beantwoording van die vraag hangt af van de concrete omstandigheden van het geval. Daarbij komt onder meer betekenis toe aan de proceshouding die de verdachte met betrekking tot de strafbare feiten waarvan hij wordt verdacht heeft ingenomen en hetgeen zich in het voorbereidend onderzoek voor en gedurende de periode waarin de informant optreedt heeft afgespeeld, de aard en intensiteit van de door de informant ondernomen activiteiten jegens de verdachte, de mate van druk die daarvan jegens de verdachte kan zijn uitgegaan en de mate waarin de handelingen en gedragingen van de informant tot de desbetreffende verklaringen van de verdachte hebben geleid (vgl. EHRM 5 november 2002, Appl. nr. 48539/99, *Allan v. The United Kingdom*, *NJB* 2003, p. 80, nr. 2).

5.8 Zowel in het geval dat de rechter bevindt dat de hier bedoelde toepassing van art. 126j Sv niet strookt met de daaraan op grond van de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit te stellen eisen, als in het geval dat de rechter bevindt dat die toepassing wel aan die eisen voldoet, maar tot het oordeel komt dat de verklaringen van de verdachte in strijd met zijn verklaringsvrijheid zijn afgelegd, past daarop in de regel slechts uitsluiting van het bewijs van die verklaringen.”

5.2.2 Deze overwegingen zijn, in het bijzonder waar het gaat om de in art. 29, eerste lid, Sv tot uitdrukking gebrachte en in art. 6, eerste lid, EVRM besloten liggende verklaringsvrijheid, tevens van belang in gevallen als de onderhavige, die hierdoor worden gekenmerkt dat door een of meer opsporingsambtenaren, zonder dat kenbaar is dat zij als zodanig optreden, binnen het verband van een gefingeerde criminele organisatie het vertrouwen van een niet-gedetineerde verdachte wordt gewonnen, waarna hem in het kader van die organisatie voordelen in het vooruitzicht worden gesteld als hij een (bekennende) verklaring aflegt omtrent zijn betrokkenheid bij een bepaald strafbaar feit. Ook bij de uitvoering van zo een operatie bestaat immers het gevaar dat de verdachte feitelijk in een verhoorsituatie terechtkomt waarbij de waarborgen van een formeel verhoor door een politiefunctionaris ontbreken en verklaringen worden verkregen die in strijd met de verklaringsvrijheid van de verdachte zijn afgelegd.

Ook in deze gevallen moet daarom worden beoordeeld of de in het kader van zo een operatie door de verdachte afgelegde verklaring niet is verkregen in strijd met zijn verklaringsvrijheid. Voor die beoordeling of de verklaringsvrijheid van de verdachte in zo een geval is aangetast, is in het bijzonder van belang het verloop van het opsporingstraject, de eventueel reeds door de verdachte ingenomen proceshouding met betrekking tot de strafbare feiten waarvan hij wordt verdacht, de mate van (psychische) druk die in dat traject op de verdachte is uitgeoefend, de mate en de wijze van binnen dat traject toegepaste misleiding van de verdachte en de bemoeienis die opsporingsambtenaren hebben gehad met de inhoud van (wezenlijke onderdelen van) de door de verdachte afgelegde verklaring. Bij deze beoordeling is voorts van belang de duur en intensiteit van dat traject, de strekking en frequentie van de contacten met de verdachte zelf en de in het vooruitzicht gestelde positieve of negatieve consequenties als de verdachte wel of juist geen opheldering geeft over bepaalde zaken.

Bij deze beoordeling dient de rechter, naast het feitelijke optreden van de opsporingsambtenaren jegens de verdachte, tevens acht te slaan op de wettelijke grondslag waarop het optreden van de opsporingsambtenaren heeft plaatsgevonden, en in het geval dat het optreden is gebaseerd op een bevel tot het stelselmatig inwinnen van informatie als bedoeld in art. 126j Sv, in het bijzonder op de inhoud van dat bevel waar het gaat om de wijze waarop aan dat bevel uitvoering wordt

gegeven, alsmede de eventueel nader aan dat bevel verbonden voorwaarden die verband houden met het verkrijgen van een verklaring van de verdachte.

Teneinde de rechter in staat te stellen een en ander te kunnen beoordelen, is van groot belang dat hij inzicht heeft in het concrete verloop van de uitvoering van de opsporingsmethode en de interactie met de verdachte die daarbij heeft plaatsgevonden. Mede met het oog daarop is een voldoende nauwkeurige verslaglegging aangewezen, door naleving van de wettelijke eisen met betrekking tot de inhoud van het bevel waarop het optreden van opsporingsambtenaren berust alsook de in art. 152 Sv bedoelde verplichting van de opsporingsambtenaar tot het opmaken van proces-verbaal en de in art. 126aa Sv en art. 149a Sv omschreven verplichtingen tot voeging van processtukken. Deze verslaglegging dient inzicht te geven in het verloop van de uitvoering van de opsporingsmethode over de gehele periode waarin deze is ingezet, en in het bijzonder een voldoende nauwkeurige weergave van de communicatie met de verdachte te omvatten. Naast verslaglegging door middel van verbalisering ligt het in de rede dat, voor zover dat bij de uitvoering van het opsporingstraject mogelijk is, die communicatie auditief of audiovisueel wordt geregistreerd. Voor die registratie is een bevel tot het opnemen van vertrouwelijke communicatie, zoals bedoeld in art. 126l Sv, vereist.

5.2.3 Indien de rechter oordeelt dat binnen het onder 5.2.2 aangeduide opsporingstraject verklaringen van de verdachte in strijd met zijn verklaringsvrijheid zijn afgelegd, past daarop in de regel slechts uitsluiting van het bewijs van die verklaringen.

Indien de rechter voor het bewijs wel gebruikmaakt van die verklaringen, moet hij motiveren waarom dit gebruik in het licht van het onder 5.2.2 weergegeven beoordelingskader toelaatbaar is en dient hij voorts ervan blijk te geven – op grond van de concrete omstandigheden van het geval – zelfstandig de betrouwbaarheid van de verklaringen te hebben onderzocht. De rechter toetst dan ook voor het overige de rechtmatigheid van de wijze van opsporing jegens de verdachte, onder meer met betrekking tot de vraag of het optreden door de opsporingsambtenaren in overeenstemming is met de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit.

Beoordeling van de zaak

5.3.1 Het Hof heeft met betrekking tot het stelselmatig inwinnen van informatie bij de verdachte onder meer vastgesteld dat dit stelselmatig inwinnen heeft plaatsgevonden in de periode van september 2013 tot en met oktober 2014 en dat de verdachte, na aanvankelijk in gesprekken met de informanten betrokkenheid bij de doodslag/moord op [slachtoffer] te hebben ontkend, op 18 september 2014 aan de informanten heeft verteld dat hij [slachtoffer] heeft vermoord. Deze verklaring heeft het Hof gebruikt voor het bewijs.

5.3.2 Het Hof heeft geoordeeld dat niet aannemelijk is geworden dat het optreden van de opsporingsambtenaren in verband met het stelselmatig inwinnen van informatie, ertoe heeft geleid dat de verdachte onder onredelijk grote druk is gezet om de moord op [slachtoffer] te bekennen of anderszins ertoe heeft geleid dat van hem een verklaring is verkregen in strijd met zijn verklaringsvrijheid, zodat geen belemmering bestaat om die verklaring voor het bewijs te gebruiken.

5.3.3 Dit oordeel is niet toereikend gemotiveerd. De Hoge Raad neemt daarbij het volgende in aanmerking. Het Hof heeft onder meer vastgesteld dat de informanten al ruim een jaar contact hadden met de verdachte, dat zij hem meermalen tegen betaling werkzaamheden voor hen lieten verrichten, dat de verdachte meermalen in gesprekken met hen betrokkenheid bij de dood van [slachtoffer] heeft ontkend en dat nadien een voor de werkloze en met de zorg voor zijn gezin belaste verdachte lucratief aanbod is gedaan tot indiensttreding bij een fictief bedrijf. Vervolgens is “aan de verdachte (...) voorgehouden dat hij, indien hij bleef bij het ontkennen van zijn betrokkenheid bij de moord op [slachtoffer], niet binnen het bedrijf van de informanten werd gehaald”. Daarmee werd een voorwaarde gesteld die er feitelijk toe strekte dat hij een bekennende verklaring zou afleggen met betrekking tot de moord op [slachtoffer]. Blijkens de vaststellingen

van het Hof heeft de verdachte eerst na dit aanbod tegenover de informanten zijn betrokkenheid bij de doodslag/moord op [slachtoffer] bekend, en zijn de informanten op 18 september 2014, ook nadat de verdachte had verteld dat hij [slachtoffer] had vermoord, vragen aan de verdachte blijven stellen over zijn betrokkenheid zonder zich daarbij bekend te maken als opsporingsambtenaren. Het kennelijke oordeel van het Hof dat ondanks dit samenstel van omstandigheden – dat erop neerkomt dat de verdachte feitelijk in een verhoorsituatie is komen te verkeren waarbij de opsporingsambtenaren bemoeienis hebben gehad met de inhoud van wezenlijke onderdelen van de door de verdachte afgelegde verklaring – de verklaringsvrijheid van de verdachte niet ontoelaatbaar is aangetast, is mede in het licht van wat hiervoor onder 5.2.2 is vooropgesteld over de in dat verband in aanmerking te nemen omstandigheden, niet toereikend gemotiveerd.

Dat het Hof aan zijn oordeel tevens ten grondslag heeft gelegd dat de verdachte niet in zijn fysieke en sociale vrijheid was beperkt, dat de verdachte gezien zijn kwaliteiten en genoten opleiding voor een andere werkgever had kunnen kiezen, en dat de verdachte na zijn eerste bekentenis in de taxi de mogelijkheid had terug te keren naar zijn hotel en de onderhandelingen af te breken dan wel ervoor had kunnen kiezen te liegen over zijn betrokkenheid bij de dood van [slachtoffer], maakt dit niet anders.

Daar komt bij dat het Hof geen blijk ervan heeft gegeven te hebben onderzocht of de inhoud van de processen-verbaal toereikend inzicht geeft in het verloop van de uitvoering van de opsporingsmethode over de gehele periode waarin deze is ingezet en de communicatie met de verdachte binnen die periode, en daarmee samenhangend of ook gronden bestonden voor het auditief of audiovisueel vastleggen van deze communicatie met de verdachte, en zo ja, of die vastlegging heeft plaatsgevonden en welke betekenis die heeft voor de beoordeling van de juistheid en de volledigheid van de processen-verbaal inzake de langdurige opsporingsoperatie.

5.4 Het middel is terecht voorgesteld.'

61.2 Gerechtshof Den Haag 26 februari 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:293

'Overwegingen ten aanzien van de verklaringen van de verdachte zoals afgelegd tijdens het undercovertraject

De raadvrouw van de verdachte heeft subsidiair aangevoerd dat er sprake is van een onherstelbaar vormverzuim in de zin van artikel 359a Sv, nu de artikelen 29 en 173 Sv zijn geschonden. De uitlatingen die de verdachte tijdens het undercovertraject heeft gedaan dienen om die reden te worden uitgesloten van het bewijs, omdat deze niet in vrijheid zijn afgelegd. Voorts heeft de raadvrouw aangevoerd dat de toegepaste undercoveroperatie niet voldoet aan de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit en dat daarom het undercovertraject niet rechtmatig is geweest. Bovendien heeft de raadvrouw zich op het standpunt gesteld dat de uitlatingen van de verdachte onbetrouwbaar zijn en daarom van de bewijsvoering moeten worden uitgesloten. Daarbij komt, aldus de raadvrouw, onder meer betekenis toe aan de mate van druk die op de verdachte is uitgeoefend.

Naar aanleiding van de behandeling van de zaak in hoger beroep en op verzoek van de verdediging heeft het hof prof. dr. E.G.C. Rassin (verder te noemen: Rassin), rechtspsycholoog, als deskundige doen benoemen door de raadsheer-commissaris teneinde het hof voor te lichten over de vraag of de verklaringen van de verdachte, gedaan tijdens het undercovertraject op 1 en 2 november 2016, in vrijheid zijn afgelegd en of deze – voor zover hij zich daarover kan uitlaten – al dan niet betrouwbaar kunnen worden geacht. Rassin heeft bij rapport van 24 december 2020 de onderzoeksvraag beantwoord en is ter zitting van 26 januari jl. als deskundige gehoord. Rassin heeft, alvorens op de vraag in te gaan, in zijn rapport opgemerkt het begrip "verklaringsvrijheid" niet uit de psychologische literatuur te kennen, maar wel iets te kunnen zeggen over de kans op het afleggen van een valse bekentenis. Vervolgens heeft hij beschreven dat een opsporingsmethode zoals

de mr. Big methode een substantieel risico op een valse bekentenis impliceert, alleen al vanwege het in de waan brengen van de verdachte dat een bekentenis hem enig voordeel zal opleveren. Uit onderzoeken naar de prevalentie van valse bekentenissen blijkt dat de combinatie van het doen van een belofte en het minimaliseren van de ernst van een feit, zoals gedaan door de undercoveragenten, een kans op een terechte bekentenis van 87% geeft en een kans op een valse bekentenis van 43%. Rassin heeft ten behoeve van zijn rapportage psychologisch onderzoek uitgevoerd bij de verdachte, waarbij hij tot de conclusie is gekomen dat de verdachte hoog scoort op twee risicofactoren voor het afleggen van een valse bekentenis. Dat betekent dat als de verdachte enige druk ervaart om iets te zeggen en/of denkt zijn voordeel te doen door iets te zeggen wat niet strookt met de werkelijkheid, hij dat naar verwachting zal doen.

Rassin komt tot de conclusie dat de waarschijnlijkheid dat een onschuldige verdachte een bekentenis zou afleggen indien geplaatst in een positie waarin de verdachte in de nacht van 1 op 2 november 2016 verkeerde, tussen de 14% en 43% ligt. Evenzo concludeert hij dat de kans dat een schuldige verdachte in dezelfde situatie bekent, tussen de 72% en 87% ligt. Op de vraag naar de betrouwbaarheid van de bekentenis van de verdachte, luidt zijn antwoord dat hij daar niet een direct antwoord op kan geven, mede omdat ook andere relevante informatie uit het dossier hierover moet worden meegewogen. Rassin komt tot de conclusie dat de bewijskracht van de bekentenis van de verdachte tijdens het undercovertraject gering is.

Het hof heeft geconstateerd dat de advocaat-generaal in zijn requisitoir primair de betreffende verklaringen van de verdachte buiten beschouwing heeft gelaten om tot een bewezenverklaring te concluderen.

Het hof zal, uitgaande van de vrijheid van de selectie en waardering van bewijsmiddelen, de verklaringen van de verdachte, zoals afgelegd tijdens het undercovertraject, niet tot het bewijs bezigen. Nu het hof deze verklaringen niet tot het bewijs zal bezigen, hoeft het niet meer te beslissen op de subsidiair door de verdediging naar voren gebrachte verweren.'

61.3 **Rechtbank Amsterdam 2 maart 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:805**

'De verklaringen van verdachte tijdens het WOD-traject

In de processen-verbaal van de undercoveragenten is opgenomen dat verdachte tijdens het traject verklaringen heeft afgelegd over zijn betrokkenheid bij de verdwijning van [slachtoffer] en dat hij daar samen met medeverdachte [medeverdachte] verantwoordelijk voor is. Verdachte heeft zijn verhaal gedaan tijdens gesprekken met [undercoveragent 1], met wie hij in toenemende mate een vriendschappelijk en zakelijk contact aan het opbouwen was.

Zo is in de processen-verbaal gerelateerd dat verdachte in essentie onder meer het volgende heeft verklaard.

Verdachte en medeverdachte [medeverdachte] zijn met [slachtoffer] naar een bedrijventerrein in de buurt van Halfweg zijn gegaan. Dit was nabij de loods waar ooit Heineken was vastgehouden. Ze zijn daar een portacabin binnengegaan. Verdachte had een vuurwapen meegenomen waarmee hij [slachtoffer] neerschoot. Vervolgens pakte hij een balk. Met die balk sloeg hij op het hoofd van [slachtoffer] tot medeverdachte [medeverdachte] zei dat het genoeg was. Daarna begroeven verdachte en medeverdachte [medeverdachte] [slachtoffer] op het terrein met behulp van een Bobcat-graafmachine. Het lichaam werd besprenkeld met chemische vloeistoffen. Verdachte en medeverdachte [medeverdachte] hebben vervolgens beton gestort op de plek waar [slachtoffer] begraven lag. Ongeveer twee maanden later groeven verdachte en medeverdachte [medeverdachte] het lichaam weer op, uit angst dat het lichaam toch ontdekt zou worden. Zij schoven het lichaam in een shredder. Die shredder was op verzoek van verdachte gehuurd door een derde persoon die niet op de hoogte was van de moord. De overgebleven lichaamsresten zijn opgevangen op een dekzeil. Daarna hebben zij deze met behulp van de Mercedes ML van medeverdachte

[medeverdachte] vervoerd en op een bollenveld in de buurt van Noordwijkerhout uitgestrooid. De shredder is vervolgens schoongemaakt en door de huurder teruggebracht. Op verzoek van verdachte heeft de huurder daarna de telefoon van [slachtoffer] naar Parijs gebracht. Daar is de telefoon in een trein gelegd met bestemming Zwitserland.

De verklaringen van verdachte na zijn aanhouding

Sinds zijn aanhouding, toen voor verdachte duidelijk werd dat hij subject is geweest van een WOD-traject, heeft hij zich telkens op het standpunt gesteld dat wat hij vertelde aan de undercoveragenten stoerdoenerij was. Hij heeft aan hen bewust een broodje-aapverhaal verteld, omdat hij dacht dat [undercoveragent 1] een grote crimineel was. Verdachte wilde dat [undercoveragent 1] hem als zware jongen zou zien en met hem zou gaan samenwerken aan grotere projecten. Ook zegt verdachte dat diverse gebeurtenissen en uitspraken van de undercoveragenten niet of onvolledig, dan wel incorrect in de processen-verbaal zijn opgenomen.'

[...]

5.3.5. Zijn de resultaten van het "Mr. Big-traject" bruikbaar voor het bewijs?

[...]

Om te beoordelen of sprake is van aantasting van de verklaringsvrijheid is het volgens de Hoge Raad van belang om acht te slaan op de volgende aspecten:

1. Het verloop van het opsporingstraject;
2. De proceshouding van verdachte;
3. De mate van druk die in het traject op verdachte is uitgeoefend;
4. De mate en wijze van misleiding binnen het traject;
5. De bemoeienis van de opsporingsambtenaren met de inhoud van de verklaringen;
6. De duur en de intensiteit van het traject;
7. De strekking en de frequentie van de contacten met verdachte binnen het traject;
8. De in het vooruitzicht gestelde positieve en/of negatieve consequenties als verdachte wel/niet opheldering geeft over bepaalde zaken.

Aangezien het WOD-traject voortvloeit uit een bevel op basis van artikel 126j Sv, is voorts van belang dat de inhoud van dat bevel waar het gaat om de wijze waarop aan dat bevel uitvoering wordt gegeven, en de eventueel nader aan dat bevel verbonden voorwaarden die verband houden met het verkrijgen van een verklaring van verdachte, duidelijk uiteengezet zijn. Dit is van groot belang omdat het de rechter in staat stelt om inzicht te verkrijgen in het concrete verloop van de uitvoering van het WOD-traject en op de interactie van de opsporingsambtenaren met de verdachte. Dit kan door een voldoende nauwkeurige verslaglegging, die inzicht moet geven in het verloop en de uitvoering van de gehele periode en met name een voldoende nauwkeurige weergave van de communicatie met verdachte. Voor zover mogelijk zou de communicatie in het kader van de opsporing auditief of audiovisueel geregistreerd moeten worden.

De rechtbank zal hierna onderzoeken hoe het WOD-traject in deze zaak is verlopen en hoe dat zich verhoudt met het door de Hoge Raad vastgestelde beoordelingskader.

Hoe verliep het contact tussen de undercoveragenten en verdachte?

Het dossier bevat de volgende kenbare informatie over het verloop, duur en intensiteit van het opsporingstraject, de strekking en de frequentie van het contact met verdachte binnen het WOD-traject.

Zoals hiervoor is vastgesteld is in deze zaak op 24 augustus 2017 ten aanzien van verdachte een bevel stelselmatige informatie-inwinning afgegeven teneinde bewijs te verzamelen in het onderzoek naar de ontvoering, moord dan wel doodslag van [slachtoffer]. De undercoveragenten [undercoveragent 1] en [undercoveragent 2] zijn daarbij in contact getreden met verdachte en zijn vriendin [vriendin verdachte]. [undercoveragent 1] en [undercoveragent 2] deden zich voor

als stel dat een luxe leven leidde. Zij was kunstliefhebster en voedingsdeskundige. Hij was een succesvol persoon in de maritieme wereld die zich eveneens bezighield met het smokkelen van (grote) hoeveelheden (vals) geld. De contacten hebben plaatsgevonden in de periode van 27 oktober 2017 tot en met 26 februari 2019, een periode van ongeveer 16 maanden. Uit het WOD-dossier blijkt dat de undercoveragenten voor iedere ontmoeting met verdachte en/of [vriendin verdachte] een concrete opdracht ontvingen van hun begeleiders, [begeleider 1] en [begeleider 2]. Van ieder contactmoment (zij het in persoon, telefonisch of via WhatsApp), hebben de undercoveragenten een proces-verbaal opgesteld, waarin een beschrijving is opgenomen van wat met verdachte en/of [vriendin verdachte] besproken en ondernomen is.

[...]

De rechtbank concludeert dat er in deze periode van 16 maanden zeer regelmatig contactmomenten zijn geweest waarvan tenminste 22 ontmoetingen. De rechtbank stelt vast dat de relatie tussen [undercoveragent 1] en [undercoveragent 2] enerzijds en verdachte en [vriendin verdachte] anderzijds een opbouw kent in de frequentie en de aard van het contact. Waar het contact aanvankelijk vooral zakelijk begint tussen [undercoveragent 2] en [vriendin verdachte], bouwt de relatie zich – met name tussen verdachte en [undercoveragent 1] – op tot een vriendschappelijk en later ook zakelijk contact, waarbij details over het privéleven van verdachte aan bod komen en in toenemende mate een vertrouwensband lijkt te ontstaan. Ter zitting heeft verdachte onder meer verklaard dat de relatie vriendschappelijk was en spreekt hij over vriend. Als hem concreet gevraagd wordt hoe hij [undercoveragent 2] en [undercoveragent 1] zag, zegt hij dat ze goede bekenden waren.

Op een gegeven moment wordt verdachte, zoals uit het voorgaande blijkt, ook gevraagd om klusjes voor [undercoveragent 1] te doen, waarvoor verdachte tot vier keer toe een geldbedrag (driemaal € 300 en eenmaal € 200 per klus) wordt betaald. Daarnaast ontvangt verdachte twee keer een voorschot voor toekomstig werk (van € 300 en € 450) en een fles whisky van [undercoveragent 1]. Tevens neemt [undercoveragent 1] verdachte vier maal mee uit eten (in sommige gevallen vergezeld door [undercoveragent 2] en [vriendin verdachte]), waarbij voor het diner in het Okura een bedrag van € 570 werd betaald. Daarnaast zijn ook drie kunstwerken van [vriendin verdachte] aangekocht, voor bedragen van respectievelijk (voor één schilderij) € 1.500 en (voor twee schilderijen) € 2.500.

De verdediging heeft zich met betrekking tot de frequentie van de contacten op het standpunt gesteld dat er meer contactmomenten zijn geweest dan uit het dossier blijkt en geverbaliseerd zijn. Ook is de verslaglegging volgens verdachte niet overeenkomstige de werkelijke gang van zaken opgesteld en op zijn minst genomen onvolledig weergegeven. Voor zover verdachte zich hiermee op het standpunt stelt dat de undercoveragenten die de processen-verbaal van het WOD-traject hebben opgesteld een onjuiste voorstelling van zaken hebben gegeven en er sprake is van opzettelijk valselijk opgemaakt processen-verbaal, stelt de rechtbank voorop dat zij in beginsel uitgaat van de juistheid van wat in de op ambtseed opgemaakte processen-verbaal is gerelateerd. Van grove nalatigheid of van het opzettelijk onjuist verbaliseren is de rechtbank niet gebleken. Het standpunt van de verdediging is voorts op geen enkele wijze onderbouwd. De rechtbank ziet daarom geen reden om te twifelen aan de juistheid van frequentie of de weergave van de contacten zoals beschreven in de processen-verbaal in het WOD-dossier.

De proceshouding van verdachte tijdens en na afloop van het WOD-traject

Over de proceshouding van verdachte merkt de rechtbank het volgende op. Vastgesteld kan worden dat verdachte tot het moment van de inzet van het WOD-traject nooit in dit dossier is gehoord. Binnen het WOD-traject heeft verdachte tijdens een drietal ontmoetingen met [undercoveragent 1], te weten op 27 september 2018, 16 oktober 2018 en 24 januari 2019, voor het eerst gesproken over de toedracht van de dood van [slachtoffer] en zijn betrokkenheid bij die dood. In de fase na

het WOD-traject heeft verdachte zich nadrukkelijk op zijn zwijgrecht beroepen, omdat hij naar eigen zeggen geen vertrouwen meer had in de politie en het openbaar ministerie. Hij heeft echter wel twee handgeschreven brieven aan de rechtbank overgelegd tijdens eerdere zittingen en één handgeschreven brief aan de rechter-commissaris. In die brieven stond onder meer het volgende: “Ik wil voor de duidelijkheid gezegd hebben dat ik de heer [slachtoffer] niet heb vermoord. Ik heb echt helemaal niets met zijn vermissing te maken (..) Ik hoorde dat [slachtoffer] met de noorderzon was vertrokken of dood was en dat [naam 1] daar achter zou zitten. Daar heb ik toen bij undercover [undercoveragent 1] mijn eigen draai aan gegeven met als resultaat dat broodje-aapverhaal (..) Hij (de rechtbank begrijpt: [undercoveragent 1]) kwam met een verhaal over Portugal waarbij ik vals geld kon gaan vervoeren met een boot (..) [undercoveragent 1] gaf mij de indruk dat ik dan wel een keiharde bikkelaar moest zijn als ik die baan wilde (..) Ik heb hem dat broodje-aapverhaal over [slachtoffer] op de mouw gespeld want daarmee zou ik dan indruk op hem kunnen maken.”

en

“[undercoveragent 1] spiegelde mij een leven voor waar ik alleen maar van had kunnen dromen. Hij deed zich voor als een grote professionele crimineel die handelde in vals geld en cryptomunten. Maar hij wilde alleen met mij werken als ik hem kon bewijzen dat ik een bikkelaar man was die voor protectie kon zorgen (..) Iedere keer moest ik hem bewijzen dat ik gemeen kon zijn en dat ik vroeger ook gemeen was. Zo kan ik dan kans maken op een beloning en ik maakte kans om bij zijn professionele organisatie te mogen en veel geld te verdienen. Het was veel stoerdoenerij van beide kanten. Dat was van mijn kant ook niet zo moeilijk, want ik ben al heel mijn leven iemand die dingen verzint en dingen groter maakt dan dat ze zijn.”

en

“Met het geld dat undercover [undercoveragent 1] mij gaf kon ik mijn hoofd net boven water houden. Eerst beloofden hij en [undercoveragent 2] mij en [vriendin verdachte] 2 ton voor een restaurant in Cambodja (..) Ik wilde dat graag om uit de financiële puinhoop te kunnen ontsnappen en daarnaast kon ik daar dan mijn dochter zien die in Thailand woont (..) Toen de investering van [undercoveragent 1] en [undercoveragent 2] niet doorging kwam [undercoveragent 1] met een verhaal dat ik met hem mee kon gaan naar Portugal om vals geld te gaan vervoeren met een boot. Ik moest hem mijn paspoort op sturen en hij zou de vliegtickets voor ons betalen (..) Ik moest voor hem een gevaarlijke man spelen om een kans te maken op die 2 ton op dat restaurant in Cambodja. En later die klussen in Portugal te krijgen (..) Doordat undercoveragent [undercoveragent 1] mij onder druk heeft gezet ben ik hem onzin gaan verkopen.”

De rechtbank stelt vast dat verschillende pogingen zijn ondernomen door de politie en de rechter-commissaris om verdachte naar aanleiding van deze brieven aanvullende vragen te stellen. Het doel hiervan was om inzicht te verkrijgen in hoe verdachte de relatie met [undercoveragent 1] heeft ervaren, of hij zich geïntimideerd of onder druk gesteld heeft gevoeld en waar dit volgens verdachte uit zou blijken. Verdachte heeft echter op geen enkele vraag antwoord willen geven, omdat hij zijn verhaal alleen bij de rechtbank wilde vertellen.

Ter terechtzitting van 8 december 2020 heeft verdachte uiteindelijk verklaard dat hij een vriendschappelijke relatie met [undercoveragent 1] had opgebouwd. Hij gaf ook aan dat hij onder de indruk van [undercoveragent 1] was. Hij kreeg namelijk het idee dat [undercoveragent 1] de baas was van een internationale organisatie waarbinnen veel geld werd verdiend en dat hij, als onderdeel van deze organisatie, dan ook veel geld zou gaan verdienen. Verder had hij het idee gekregen dat [undercoveragent 1] en de mensen die voor hem werkten, geweld niet schuwden. Om die reden heeft verdachte zich naar eigen zeggen stoerder en gevaarlijker voorgedaan dan hij eigenlijk is. Verdachte heeft uitgelegd dat hij dit deed met het doel om te stijgen binnen de organisatie van [undercoveragent 1]. Het verhaal dat hij aan [undercoveragent 1] vertelde heeft zich in het hoofd van verdachte zo ontwikkeld omdat [undercoveragent 1] onder meer dezelfde voornaam had als [slachtoffer] en zowel [undercoveragent 1] als [slachtoffer] een connectie hadden met kunst.

[undercoveragent 1] was gelinkt aan kunst via zijn interesse in de schilderijen van [vriendin verdachte] en [slachtoffer] omdat hij degene is geweest die destijds is veroordeeld voor de roof in het Van Gogh museum. Verder heeft verdachte zich voor wat betreft de doodsoorzaak laten inspireren door verschillende films, zoals Schatjes en Fargo. Zodoende heeft verdachte realiteit en fantasie gekoppeld, wat geresulteerd heeft in het broodje aap verhaal: dat hij samen met [medeverdachte] [slachtoffer] om het leven heeft gebracht.

In hoeverre is verdachte misleid tijdens het WOD-traject?

De rechtbank stelt voorop dat WOD-trajecten zich kenmerken door het verkrijgen van informatie door het misleiden van het subject. Voor de effectiviteit van deze opsporingsmethode is dit tot op zekere hoogte noodzakelijk, om het vertrouwen van verdachte te winnen en te kunnen behouden. Vastgesteld kan worden dat in dit WOD-traject sprake is geweest van vergaande misleiding door de undercoveragenten. Zo hebben zij, naast het aannemen van een valse identiteit, een strafbaar feit nagebootst (de afpersing van een van de undercoveragenten) en verdachte laten geloven dat [undercoveragent 1] zich bezig hield met een organisatie die op zijn minst genomen openstond voor het plegen van strafbare feiten waarbij geld kon worden verdiend. Vervolgens hebben zij verdachte voorgehouden dat hij deel uit zou kunnen maken van dit samenwerkingsverband. Daarbij heeft [undercoveragent 1] zichzelf voorgedaan als een man die een luxe leven leidde en veel geld verdiende. Zo reed [undercoveragent 1] in een dure auto, betaalde hij voor verdachte en [vriendin verdachte] een diner in een met een Michelinster bekroond restaurant in het Okura hotel, heeft hij verdachte meerdere malen geldbedragen voor klusjes gegeven en stuurde hij verdachte bijvoorbeeld vakantiefoto's en filmpjes, zogenaamd gemaakt vanaf een luxe zeilboot.

[undercoveragent 1] heeft met verdachte voorts de mogelijkheid besproken tot het investeren in het restaurant in Cambodja en later ook over de mogelijkheid om aan een grotere klus mee te werken in Portugal. De rechtbank zal op een later moment nader ingaan op deze twee onderwerpen.

De mate van (psychische) druk die op verdachte is uitgeoefend

De rechtbank ziet zich voor de vraag gesteld of verdachte door de misleiding tijdens de gesprekken dan wel ontmoetingen onder onredelijke grote druk heeft gestaan. De mate van misleiding zoals hier boven is weergegeven, maakt het WOD-traject naar het oordeel van de rechtbank op zichzelf genomen nog niet onrechtmatig. Dit kan anders zijn, indien blijkt dat het WOD-traject een dusdanige (psychische) druk op verdachte heeft gelegd dat hij hiermee in relevante mate in zijn keuzevrijheid is beperkt.

De rechtbank neemt hierbij in overweging dat van een kwetsbaar subject, in de zin dat verdachte door zijn leeftijd of een beperking minder goed in staat was weerstand te bieden aan de misleiding door de undercoveragenten, niet is gebleken. Wel zijn er naar het oordeel van de rechtbank aanwijzingen dat verdachte, die eerder kampte met een zware harddrugsverslaving en in ieder geval nog steeds softdrugs gebruikte, mogelijk nog in zekere mate afhankelijk was van verdovende middelen. Ook is de rechtbank gebleken dat verdachte zich in een financieel penibele situatie bevond. De rechtbank betreft dit in haar beoordeling.

De rechtbank heeft bij haar beoordeling de processen-verbaal van de undercoveragenten en hun begeleiders nauwkeurig bestudeerd en daarbij ook de aanvullende informatie uit de verhoren bij de rechter-commissaris betrokken. De rechtbank stelt ten eerste vast dat de processen-verbaal op geen enkele wijze blijken geven dat undercoveragent [undercoveragent 1] tot een gewelddadige criminele organisatie behoorde, zoals door verdachte herhaaldelijk is gesteld. Desgevraagd hoe bij verdachte de indruk is ontstaan dat [undercoveragent 1] een gewelddadige crimineel was, heeft verdachte steeds verklaard dat de processen-verbaal geen volledige weergave geven van de gesprekken tussen hem en [undercoveragent 1]. Op dit punt heeft de rechtbank reeds geoordeeld dat zij uitgaat van de juistheid van de processen-verbaal, zodat dit verweer niet slaagt. Ook het eerst

ter zitting door hem geschetste subjectieve gevoel dat verdachte, mits hij over lijken zou gaan, binnen afzienbare termijn toegelaten zou worden tot de gewelddadige criminele organisatie van [undercoveragent 1], maakt dit niet anders. Immers heeft verdachte, ook na herhaaldelijk doorvragen van de rechtbank, niet met voorbeelden kunnen onderbouwen hoe hij zich onder druk gezet heeft gevoeld door [undercoveragent 1] en waarom [undercoveragent 1], die steeds benadrukte zo weinig mogelijk aandacht op zichzelf te willen vestigen, geïnteresseerd zou zijn in een gewelddadige “werknemer”. Kortom: ondanks dat de rechtbank op meerdere manieren en herhaaldelijk heeft geprobeerd om inzicht te verkrijgen in hoeverre verdachte zich daadwerkelijk (psychisch) onder druk gesteld voelde, is van een ontoelaatbare mate van beïnvloeding door het WOD-traject niet gebleken.

[...]

Zijn de door verdachte tijdens het WOD-traject afgelegde verklaringen over de toedracht van de dood van [slachtoffer] beïnvloed door de undercoveragenten?

Tijdens het WOD-traject zijn door verdachte een aantal voor hem zeer belastende uitspraken gedaan, waarin hij voorzien van een aanzienlijk aantal details vertelt over hoe hij, samen met medeverdachte [medeverdachte], [slachtoffer] om het leven heeft gebracht en wat vervolgens heeft plaatsgevonden. Zoals eerder uiteengezet, is van belang of verdachte – zonder dat hij hier wetenschap van heeft – in een feitelijke verhoorsituatie terecht komt, terwijl de waarborgen van een formeel verhoor (in het bijzonder de cautie) ontbreken. De undercoveragent is niet als opsporingsambtenaar bekend bij verdachte, en mag dus ook geen vragen stellen of verdachte op dusdanige wijze sturen in zijn verklaring dat hij in feite een verhoor aan het verrichten is.

De belastende verklaringen van 27 september 2018, 16 oktober 2018 en 24 januari 2019 hebben allen plaatsgevonden in de auto van [undercoveragent 1]. Met OVC-apparatuur zijn de gesprekken in zijn geheel opgenomen. In het dossier bevindt zich een letterlijke uitwerking van deze communicatie, zodat de rechtbank in staat is om te toetsen of en zo ja, in welke mate, sprake is van ontoelaatbare bemoeienis met de verklaring door de [undercoveragent 1].

De rechtbank stelt voorop dat 21 september 2018 het startmoment was van de fase waarin verdachte belastende informatie is gaan delen met de undercoveragenten. Uit de door de undercoveragenten opgemaakte processen-verbaal van hun contacten met verdachte blijkt dat verdachte die dag spontaan en zonder dat hem daarna werd gevraagd, richting [undercoveragent 3] verklaarde dat hij ook weleens had moeten vluchten.

De rechtbank heeft oog voor de sfeer die op dat moment in de auto moet hebben geheerst. Aan verdachte was voorgehouden dat [undercoveragent 3] onderdeel was van de organisatie van [undercoveragent 1]. Verdachte was duidelijk gemaakt dat [undercoveragent 3] op de vlucht was, omdat er iets fout was gelopen bij een klus. Dat verdachte zodoende ook over vluchten begon, vindt de rechtbank niet opmerkelijk. Naar het oordeel van de rechtbank is verdachte niet onder druk gezet of op andere wijze gemanipuleerd door [undercoveragent 3] om op deze wijze te verklaren. Verdachte heeft er zelf voor gekozen om zijn verhaal te delen.

Anders dan de verdediging concludeert de rechtbank evenmin dat op 27 september 2018 en 16 oktober 2018 sprake is geweest van ongeoorloofde druk of dwang of dat de undercoveragenten zodanig sturend hebben gehandeld dat dit de verklaringsvrijheid van verdachte heeft aangetast. De rechtbank overweegt hiertoe het volgende. Uit de inhoud van de uitgewerkte auditieve registraties, in samenhang gezien met de verslaglegging van de undercoveragenten, blijkt dat de undercoveragenten weliswaar enigszins sturend zijn geweest als het gaat om het aan de orde stellen van de thematiek, maar hieruit blijkt tevens dat verdachte degene is die als eerste sprak over moord en over [slachtoffer].

[...]

Naast het feit dat het gesprek over [slachtoffer] op 24 januari 2019 niet op initiatief van verdachte heeft plaatsgevonden maar is gestart door verdachte actief met CIE-informatie te confronteren (dat wil zeggen: door het hem direct voor te houden), is de vraagstelling door [undercoveragent 1] zowel indringend als sturend. De rechtbank is van oordeel dat tegen de achtergrond van vernoemde passages bezien, de grens van het toelaatbare is overschreden. Aan verdachte is immers meegedeeld dat zijn naam voorkomt in het politiesysteem en daar in verband wordt gebracht met [slachtoffer]. Ook liet [undercoveragent 1], om de druk op verdachte verder op te voeren, weten dat verdachte hierdoor, en meer specifiek omdat er hiaten zaten tussen de dossierinformatie en verdachtes verklaring, een mogelijk risico voor de organisatie vormde. Vervolgens is verdachte meegedeeld dat de hem beloofde zakenreis naar Portugal in verband met dit mogelijk risico niet doorging. Hiermee is naar het oordeel van de rechtbank op ongeoorloofde wijze druk uitgeoefend op verdachte, waardoor hij feitelijk in een verhoorsituatie is geplaatst waarbij de waarborgen van een formeel verhoor door een politiefunctionaris ontbreken.

Tussenconclusie

Concluderend is de rechtbank van oordeel dat het gesprek van 24 januari 2019, anders dan de gesprekken van 27 september en 16 oktober 2018, moet worden uitgesloten van het bewijs omdat dit gesprek in strijd met de verklaringsvrijheid van verdachte heeft plaatsgevonden en hiermee een inbreuk is gemaakt op de rechten van verdachte zoals neergelegd in artikel 29, eerste lid Sv en artikel 6 EVRM.

Voldoende nauwkeurige verslaglegging

Verdachte heeft gedurende de zittingsdagen herhaaldelijk aangegeven dat hij een vriendschappelijke en vooral zakelijke omgang met [undercoveragent 1] is blijven nastreven omdat [undercoveragent 1] bij hem de indruk heeft gewekt dat hij interesse had om te investeren in het restaurant in Cambodja en later ook gesprekken met verdachte heeft gehad over de mogelijkheid om samen zaken te doen in Portugal. De rechtbank stelt vast dat de onderwerpen Cambodja en Portugal voor verdachte een belangrijke stimulans zijn geweest om de relatie met [undercoveragent 1] te verdiepen en te behouden, wat uiteindelijk heeft geleid tot het delen van verdachtes verhaal over de dood van [slachtoffer]. Door [undercoveragent 1] is meerdere malen benadrukt dat hij eerlijk moet zijn over het verhaal, omdat [undercoveragent 1] onder de radar wilde blijven en hij aan damage control probeerde te doen.

Zoals ook door de Hoge Raad is benadrukt in de eerdergenoemde arresten van 17 december 2019, dient de rechtbank voor de beoordeling van het verloop van het WOD-traject en de rechtmatigheid hiervan te beschikken over een voldoende nauwkeurige verslaglegging van alle handelingen en gesprekken die in het kader van dit traject hebben plaatsgevonden.

Met het oog hierop is de rechtbank van oordeel dat de verslaglegging op deze punten beperkt is geweest. [...] De rechtbank is gebleken dat informatie die essentieel is geweest voor de richting van het onderzoek niet altijd tot in detail in de processen-verbaal is opgenomen. [...] Naar het oordeel van de rechtbank doet deze gang van zaken af aan de nauwkeurige verslaglegging, waardoor het voor de rechtbank moeilijk te toetsen is in welke mate verdachte zou zijn beïnvloed door deze onderwerpen om zijn verhaal te doen.

[...]

Conclusie

Al het voorgaande, in onderling verband en samenhang beschouwd, leidt de rechtbank tot de conclusie dat zij niet volledig kan beoordelen of uitsluiten dat verdachte door misleiding en/of beloftes van de undercoveragenten, dan wel als gevolg van deze afhankelijkheidsrelatie tot de undercoveragenten, is beperkt in zijn verklaringsvrijheid. Daarbij is in ieder geval wel vast komen

te staan dat op 24 januari 2019 ontoelaatbare druk is uitgeoefend op verdachte door hem feitelijk in een verhoorsituatie te plaatsen.

Gezien het voorgaande is de rechtbank van oordeel dat de bezwarende elementen uit het gehele WOD-traject van het bewijs moet worden uitgesloten, nu de rechtmatigheid van een aantal cruciale onderdelen van dit traject onvoldoende te beoordelen zijn.

De rechtbank wijst het voorwaardelijke verzoek van de verdediging om de undercoveragenten en hun begeleiders nogmaals bij de rechter-commissaris te horen af. Het volgende is daarbij van belang. Zoals eerder uiteen is gezet, hebben de undercoveragenten hun verslaglegging van alle contactmomenten met verdachte en [vriendin verdachte] neergelegd in verschillende processen-verbaal. Ook zijn de undercoveragenten en hun begeleiders reeds gehoord bij de rechter-commissaris. In beide gevallen hebben zij hun verslaglegging gedaan c.q. hun verklaringen afgelegd op basis van hun herinneringen. Nu de rechtbank juist een volledige verslaglegging mist op bepaalde onderwerpen, waarvan alleen met gebruik van OVC-gesprekken en de uitwerking hiervan een compleet beeld ontstaat, kan het geconstateerde gebrek niet geheeld worden door het nogmaals horen van deze personen.'

61.4 **Gerechtshof Den Haag 16 februari 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:205**

'De processen-verbaal

Uit de door de undercoveragenten en hun begeleiders opgestelde processen-verbaal heeft het hof de volgende gang van zaken afgeleid. Het betreft een samenvatting van aanzienlijk omvangrijkere processen-verbaal. In het WOD-traject zijn geen beeld- of geluidsopnamen gemaakt.

Twee undercoveragenten [nummer politie-informant 1] en [nummer politie-informant 2] – [naam politie-informant 1] en [naam politie-informant 2] – zijn op 2 september 2013 in contact gekomen met de verdachte en [echtgenote verdachte] die in [plaatsnaam] samenwoonden. [naam politie-informant 1] vertelde werkzaam te zijn in de VIP-beveiliging. Daarin had hij met grote rijkdom te maken. Na een aantal eerdere afspraken hebben [naam politie-informant 1] en [naam politie-informant 2] de verdachte op 7 november 2013 ontmoet en gesproken over de ontwikkeling van een track en trace systeem en betaling voor zijn werkzaamheden daarvoor aan de verdachte. Vervolgens hebben [naam politie-informant 1] en [naam politie-informant 2] regelmatig contact met de verdachte onderhouden, zowel over het track en trace systeem als sociaal van aard. [naam politie-informant 1] en de verdachte hebben in Venlo een klus met een computer gedaan. Ook nadien heeft de verdachte in Nederland en in België klussen voor de undercoveragenten gedaan en is daarvoor betaald. De verdachte heeft verschillende keren tegen [naam politie-informant 1] gezegd dat hij voor hem wilde gaan werken. [naam politie-informant 1] heeft daarop geantwoord dat hij met zijn baas moest overleggen of hij mensen mocht aannemen en dat hij onder meer aan hem, de verdachte, maar ook aan andere mensen zat te denken. De verdachte was een van de personen die een gesprek met de baas zou krijgen. [naam politie-informant 1] heeft uitgelegd dat hij het niet moest zien als een sollicitatiegesprek, maar dat dit gesprek meer bedoeld was om te kijken of er een klik was. De verdachte is op 3 september 2014 naar een klus in België gegaan. Na afloop hebben de verdachte, [naam politie-informant 1] en undercoveragent [naam politie-informant 3] in een hotel in Antwerpen aan de bar gezeten. Daar vertelde de verdachte dat hij had vastgezet voor moord, maar dat hij er niets mee te maken gehad. Er was niemand aangewezen voor de moord. De verdachte zei dat er serieuze gebreken aan het onderzoek zaten, want hij had het dossier uitgebreid gelezen.

Op 17 september 2014 zijn de verdachte en [naam politie-informant 1] vanuit Amsterdam naar Malaga gevlogen en vervolgens naar Marbella gereden. Daar hebben zij hun intrek in een hotel genomen en vervolgens met andere undercoveragenten gegeten, gedronken en sociale gesprekken gevoerd. [naam politie-informant 1] heeft de verdachte verteld dat hij enkele jaren geleden een

dodelijke aanrijding had gehad, waarbij een vrouw was overleden, maar dat zijn baas de problemen had opgelost. Daarop heeft de verdachte verteld dat hij niets met de moord op zijn toenmalige vrouw te maken had. De volgende dag hebben de verdachte en [naam politie-informant 1] opnieuw gesproken over de baan en de mogelijke klussen die eraan zaten te komen. De verdachte vertelde dat hij zo veel mogelijk klussen wilde draaien om zoveel mogelijk geld te verdienen. [naam politie-informant 1] heeft hem voorgehouden dat zijn baas daar uiteindelijk over ging. De baas nam vaak beslissingen op intuïtie en gevoel; ook het gesprek met de verdachte zou gaan om het goede gevoel bij hem. De verdachte vertelde dat hij [naam politie-informant 1] zag als een echte vriend en dat hij hoopte dat [naam politie-informant 1] hem evenzo zag. [naam politie-informant 1] heeft de verdachte verteld dat hij hem ook als zijn vriend zag. De verdachte heeft [naam politie-informant 1] om een voorschot gevraagd omdat hij aan het einde van de maand de lasten waarschijnlijk niet meer kon betalen.

Dezelfde avond zijn de verdachte en [naam politie-informant 1] naar een villa in Marbella gegaan om de baas van [naam politie-informant 1] – de undercoveragent [naam politie-informant 4] – te spreken. Aangekomen bij de villa zijn de verdachte en [naam politie-informant 4] in de woonkamer gaan zitten. De verdachte vertelde dat hij de baan graag wilde hebben en heeft toegelicht dat hij de klussen met [naam politie-informant 1] aantrekkelijker vond dan een bureau-baan in de IT-sector. Volgens [naam politie-informant 4] waren er twee andere sollicitanten. Hij heeft verteld dat hij beslissingen op basis van zijn intuïtie nam, daarom had hij geen problemen in zijn bedrijf. Ook vertelde [naam politie-informant 4] dat hij alleen mensen aannam waarvan hij zeker wist dat hij er later geen problemen mee kreeg en die zijn bedrijf niet konden schaden. In dat verband was hij niet zo blij met wat hij over de verdachte wist. Dat zou wel eens een groot probleem kunnen worden voor verdere samenwerking. De verdachte zei daarop: “Ze denken dat ik mijn vrouw heb vermoord”, maar dat hij het niet had gedaan. [naam politie-informant 4] heeft uiteengezet dat hij via contacten een deel van het dossier had gelezen en het niet anders kon zijn dan dat hij het gedaan had. De verdachte ontkende dit opnieuw. Daarop heeft [naam politie-informant 4] de verdachte voorgehouden dat het hem helemaal niet uitmaakte of hij het had gedaan. Voor elk probleem is een oplossing als hij echt voor [naam politie-informant 4] wilde werken. Er kon een alibi worden gezocht of bewijs worden aangeleverd waardoor een ander de schuld zou krijgen. [naam politie-informant 4] kon voor zijn bedrijf en de klanten echter geen risico nemen dat de verdachte later problemen met de politie zou krijgen. Dus als de verdachte volhield dat hij het niet gedaan had en dus ook de aangeboden oplossing afsloeg, zou [naam politie-informant 4] hem uitlaten en verder succes wensen. Dan zou [naam politie-informant 4] hem niet in zijn bedrijf halen. Nogmaals zei de verdachte dat hij het niet had gedaan. Daarop heeft [naam politie-informant 1] op verzoek van [naam politie-informant 4] – die zei eigenlijk wel klaar te zijn met [naam politie-informant 1] en de verdachte – een taxi laten bellen.

De verdachte is vervolgens met [naam politie-informant 1] in de taxi vertrokken. De verdachte heeft in de taxi tegen [naam politie-informant 1] gezegd dat [naam politie-informant 4] geen goed gevoel had over wat de verdachte had gezegd en dat zijn gevoel [naam politie-informant 4] nooit in de steek liet. Maar de verdachte had tegenover [naam politie-informant 4] herhaald dat hij het niet gedaan had. [naam politie-informant 1] heeft de verdachte gezegd eerlijk te zijn; de verdachte was de enige die de twijfels bij [naam politie-informant 4] kon wegnemen. Ze konden terugkeren naar de villa of doorrijden naar het hotel. Het maakte [naam politie-informant 1] niet uit of de verdachte zijn vrouw had vermoord. Hij zou hem als vriend nooit veroordelen als hij maar eerlijk was. Nadat de verdachte opnieuw hetzelfde verhaal was gaan vertellen over wat op de avond van de moord gebeurd was, heeft [naam politie-informant 1] hem te verstaan gegeven dat hij moest ophouden met dit verhaal omdat hij het al kende en hij eerlijk moest worden. Hij moest ook nooit iets zeggen wat niet waar was. Maar als hij het gedaan had, zou dat [naam politie-informant 1] niet interesseren en ze zouden wel een oplossing vinden. De verdachte boog voorover en ging met

zijn hoofd op zijn knieën zitten, waarbij hij zijn handen naast zijn hoofd hield. Hij begon te snikken en vroeg of [naam politie-informant 4] echt voor een oplossing kon zorgen, waarop [naam politie-informant 1] bevestigend antwoordde. Met bevende stem zei de verdachte daarop: “ik heb het gedaan”. De verdachte en [naam politie-informant 1] hebben elkaar in de armen genomen en samen op de achterbank zitten huilen. Volgens de verdachte waren zij broeders voor het leven en zaten zij in hetzelfde schuitje. Hij was opgelucht dat hij het verteld had. Hij had [slachtoffer] gewurgd en de inbraak in scène gezet. Daarop is de taxi teruggekeerd naar de villa om opnieuw met [naam politie-informant 4] in gesprek te gaan.

Terug in de villa is de verdachte met [naam politie-informant 4] en [naam politie-informant 1] de woonkamer ingegaan. De verdachte liep heen en weer, maar is met de handpalmen tegen elkaar voor zijn borst stil blijven staan en zei: “[naam politie-informant 4], ik wil bij jou het gebed van mijn leven doen. Ik heb het gedaan. Ik heb mijn vrouw met een baksteen KO geslagen en daarna gewurgd!” [naam politie-informant 4] heeft geantwoord dat ze dan maar naar een oplossing moesten gaan zoeken. Verdachte was opgelucht en zei dat [naam politie-informant 1] als een broer voor hem was die hij zelf nooit had gehad. In antwoord op vragen van [naam politie-informant 4] heeft de verdachte verder verklaard dat hij:

- door zijn toenmalige minnares [echtgenote verdachte] voor het blok was gezet en dat zij hem een ultimatum had gesteld;
- nooit heeft geweten wat dat ultimatum inhield maar dat hij wel begreep waar het ultimatum op sloeg;
- met [slachtoffer] destijds op een feest van de carnavalsvereniging was;
- bewust eerder naar huis was gegaan om zijn schoonvader af te lossen;
- tegen [slachtoffer] had gezegd dat hij moe was;
- de gedachte had eerst het huis te willen prepareren maar daar echter later op terug kwam;
- [slachtoffer] had opgewacht in de tuin;
- een straatklinker had gepakt en [slachtoffer] de hersens had ingeslagen;
- haar vervolgens heeft gewurgd terwijl zij op de grond lag;
- naar binnen is gelopen en de woning heeft geprepareerd omdat het op een inbraak moest lijken;
- de laadjes en deurtje open heeft gezet;
- daarna 112 heeft gebeld met de mededeling dat zijn vriendin in de tuin op de grond lag;
- bij aankomst van GGD en Politie bewust op het lichaam van [slachtoffer] is gesprongen om bewijs en sporen weg te maken.

Verder vertelde de verdachte dat hij nieuwe laarzen had gekocht en kleding, maar deze had verbrand, en dat de tegel of steen nergens meer is terug te vinden. Hij merkte nog op dat er in deze zaak nog twee verdachten zijn en vroeg om deze ongemoeid te laten omdat dit erg gevaarlijke jongens waren. Ten slotte heeft de verdachte [naam politie-informant 4] gevraagd geen alibi te organiseren maar een ander er voor te laten opdraaien. Hij zou blij zijn als dit voor de kerst geregeld was.

[...]

De verdachte is op 3 oktober 2014 aangehouden en (opnieuw) in voorlopige hechtenis genomen. Tijdens zijn verhoren heeft de verdachte zich aanvankelijk op zijn zwijgrecht beroepen. In een politieverhoor van 28 mei 2015 heeft de verdachte verklaard dat hij onder druk een valse bekentenis had afgelegd. De verklaring in Marbella was een leugen, die hij heeft verteld om zijn werk en zijn financiële zekerheid te garanderen. Het hof gaat verderop in dit arrest hierop nader in.

[...]

Onderzoek na verwijzing

[...]

Tenslotte heeft het hof prof.dr. E.C.G. Rassin (verder te noemen Rassin), rechtspsycholoog, als deskundige doen benoemen door de raadsheer-commissaris teneinde het hof voor te lichten over de vraag of de verklaringen van de verdachte op 18 september 2014 en op de daarop volgende dagen in vrijheid zijn afgelegd en of deze – voor zover de deskundige zich daarover kan uitlaten – al dan niet betrouwbaar kunnen worden geacht.

Rassin heeft bij rapport van 18 december 2020 aan het hof gerapporteerd. Hij heeft in zijn rapport opgemerkt het begrip “verklaringsvrijheid” niet uit de psychologische literatuur te kennen, maar wel iets te kunnen zeggen over de kans op het afleggen van een valse bekentenis. Vervolgens heeft hij beschreven dat een opsporingsmethode zoals de mr. Big-methode een substantieel risico op een valse bekentenis impliceert, alleen al vanwege het in de waan brengen van de verdachte dat een bekentenis hem enig voordeel zal opleveren. De combinatie van het doen van een belofte (verdachte krijgt de door hem gewilde baan) en het minimaliseren van de ernst van een feit (het maakt ons niet uit als hij het gedaan heeft en we regelen iemand die er voor opdraait), zoals gedaan door de undercoveragenten, geeft een kans op een terechte bekentenis van 87% en een kans op een valse bekentenis op 43%, aldus Rassin. Hij heeft ten behoeve van de rapportage psychologisch onderzoek uitgevoerd bij de verdachte. Zijn conclusie is dat de verdachte hoog scoort op twee risicofactoren voor het afleggen van een valse bekentenis. Dat betekent dat als de verdachte enige druk ervaart om iets te zeggen en/of denkt goed voor de dag te komen door iets te zeggen dat niet strookt met de werkelijkheid, hij dat naar verwachting zal doen. Hij concludeert voorts dat de kans best groot (43%) is dat een onschuldige verdachte een bekentenis zou afleggen indien geplaatst in de positie waarin de verdachte verkeerde op 18 september 2014 en dat de bewijskracht van de bekentenis gering is.

Ter terechtzitting van het hof is Rassin als deskundige gehoord. Hij heeft verklaard dat het aannemelijk is dat de mr. Big-methode een extra risico op een valse bekentenis oplevert. Dit risico komt bovenop de twee in het rapport genoemde “trucs” van de politie – het minimaliseren van de ernst en het bieden van een beloning.⁴⁸ In het mr. Big-traject is bovendien aan de verdachte het gevoel gegeven ergens bij te horen. De deskundige vermoedt dat het percentage van 43% (kans op een valse bekentenis) hoger wordt naarmate meer wordt losgelaten op de verdachte dan alleen de deal en de minimalisatie. Ook het winnen van het vertrouwen van de verdachte in de voorfase van het mr. Big-traject lijkt volgens Rassin dit percentage te verhogen.

Verklaringen van de verdachte die zijn afgelegd gedurende het WOD-traject

De raadsman van de verdachte heeft gesteld dat de door de verdachte gedurende het WOD-traject afgelegde verklaringen dienen te worden uitgesloten van het bewijs, omdat sprake is van onherstelbare vormverzuimen in de zin van artikel 359a Sv.

[...]

Uit het hiervoor beschreven rapport van de deskundige Rassin met betrekking tot de (bekenende) verklaring van de verdachte leidt het hof – indirect – wel af dat sprake is geweest van het creëren van een situatie, die de verklaringsvrijheid van de verdachte in elk geval onder druk heeft gezet. Zoals hiervoor al beschreven, komt hij tot de conclusie dat in de positie, waarin de verdachte verkeerde (zoals dat sprake was van een situatie waarin er gedurende een jaar lang contact is geweest, hij geld verdiend heeft, hij begrepen heeft dat een bekentenis geen strafdreiging kende, maar juist zijn kansen op een lucratieve overeenkomst vergrootte) het afleggen van een valse bekentenis een substantieel risico vormt, in de orde van grootte van minimaal 43%.

Het hof stelt daarbij vast dat de verdachte bij het afleggen van zijn bekennende verklaring geen specifieke, noch onbekende daderinformatie heeft gegeven. De kans op het afleggen van een valse bekentenis is hierdoor in ieder geval niet geringer geworden.

Het plaatsen van de verdachte in de hiervoor genoemde situatie, die een grote kans genereert op het afleggen van een valse bekentenis, kan naar het oordeel van het hof niet anders dan een

belangrijke factor zijn bij de beantwoording van de vraag of de verdachte zijn verklaring in vrijheid heeft kunnen afleggen.

In de situatie als die van de verdachte, rekening houdend met alle omstandigheden, acht het hof het aannemelijk dat de verdachte zijn verklaring niet in vrijheid heeft kunnen afleggen.

Gelet op het vorenstaande komt het hof tot de conclusie dat bij de uitvoering van het WOD-traject onherstelbare vormverzuimen in de zin van artikel 359a Sv hebben plaatsgevonden, waardoor de tijdens dat traject afgelegde verklaringen (en dan met name de bekentenis op 18 september 2014) niet voor het bewijs kunnen worden gebezigd. Aan de bespreking van de verweren over de proportionaliteit en subsidiariteit van het optreden door de opsporingsambtenaren komt het hof niet toe.

Het hof zal in het hierna volgende beoordelen of er overigens voldoende wettig en overtuigend bewijs voorhanden is om tot een bewezenverklaring te komen.'

61.5 Gerechtshof Amsterdam 20 juli 2022, ECLI:NL:GHAMS:2022:2083

'9.3.5. De verklaringen van de verdachte naar aanleiding van het WOD-traject

De verdachte heeft eerst ter terechtzitting van de rechtbank van 8 december 2020 een verklaring afgelegd. Hij heeft verklaard dat hij een vriendschappelijke relatie met 'Patrick' had opgebouwd. Zijn beeld van 'Patrick' was dat deze goed in de slappe was zat. De bedragen voor de schilderijen trok hij zo uit zijn zak. 'Patrick' was bootjesmakelaar en kwam over als iemand die handelde in louche zaken. Concreet had hij daar nooit iets over gezegd, maar de verdachte leidde dat af uit de manier waarop hij praatte en zich voordeed. De verdachte had het idee dat 'Patrick' iets voor hem kon betekenen in die zin dat hij het restaurant in Cambodja kon financieren. De verdachte was ook onder de indruk van 'Patrick'. Hij kreeg namelijk het idee dat 'Patrick' de baas was van een internationale organisatie waarbinnen veel geld werd verdiend en dat hij, als onderdeel van deze organisatie, dan ook veel geld zou gaan verdienen. 'Patrick' bleek ook in de bitcoinhandel te zitten en in het valse geld. Het bleek ook dat hij vervoer deed tussen Portugal en Engeland en dat hij vaak in Portugal verbleef. De verdachte zou met 'Patrick' naar Portugal gaan, 'Patrick' had om een kopie van zijn paspoort gevraagd. In Portugal zou de verdachte bakken met geld kunnen gaan verdienen. Hij zag 'Patrick' niet als compagnon maar als baas, als iemand bij wie hij geld kon verdienen om zijn eten te betalen, zijn huur en zijn alcohol- en drugsgebruik. Verder had hij het idee gekregen dat 'Patrick' en de mensen die voor hem werkten, geweld niet schuwden. Om die reden heeft de verdachte zich naar eigen zeggen stoerder en gevaarlijker voorgedaan dan hij eigenlijk is. Toen 'Sammy' een verhaal vertelde over vluchten, heeft de verdachte daarop gereageerd door hem te overtreffen. De verdachte heeft uitgelegd dat hij dit deed met het doel om te stijgen binnen de organisatie van 'Patrick'. Er kwamen steeds meer details in zijn verhaal, omdat 'Patrick' hem onder druk zette. Hij bleef in het geheim werken voor wietboeren, terwijl dit van 'Patrick' niet mocht. Dat had hij aan 'Patrick' verteld en toen gaf hij de verdachte op zijn flikker. De verdachte had het geld van de klusjes nodig voor eten en drugs. Hij zou met 'Patrick' naar Portugal gaan om zijn organisatie te ontmoeten, maar dat werd uitgesteld. In de tussentijd pakte hij deze klusjes van 'Patrick' aan en wachtte op de grote klapper. Het verhaal dat de verdachte aan 'Patrick' vertelde, heeft hij verzonnen.

Ter terechtzitting van het hof op 16 juni 2022 heeft de verdachte in grote lijnen hetzelfde verklaard. Hij heeft verklaard dat hij in de betreffende periode (nog) veel drugs gebruikte, leed aan wondroos, financiële problemen had en dat hij financieel afhankelijk was van 'Patrick'. Hij heeft hem een 'broodje aap'-verhaal verteld om indruk te maken.

[...]

Verslaglegging

Het hof gaat uit van de juistheid van de op ambtseed/-belofte opgemaakte processen-verbaal. Voor wat betreft het gebruik van alcohol door 'Patrick' geldt dat hij in de processen-verbaal heeft opgenomen hoeveel alcoholische consumpties hij heeft genuttigd en dat het om een beperkt gebruik van alcohol gaat. De verdachte heeft de juistheid van de weergave in de processen-verbaal in essentie ook niet betwist. Het hof heeft voldoende inzicht kunnen krijgen in het besprokene over Cambodja en Portugal, waarover hierna meer. Over de latere ondertekening van de processen-verbaal heeft de politie verantwoording afgelegd en deze latere ondertekening doet geen afbreuk aan de betrouwbaarheid van de processen-verbaal. De Hoge Raad heeft geoordeeld dat het in de rede ligt dat in een traject als het onderhavige, voor zover dat mogelijk is, de communicatie met de verdachte auditief dan wel audiovisueel wordt opgenomen. Waarom dit in de onderhavige zaak grotendeels niet het geval is geweest is het hof niet geheel duidelijk geworden. Evenwel is het opnemen geen verplichting en heeft het hof door de opgemaakte processen-verbaal voldoende inzicht gekregen in de uitvoering van het traject. Daarbij komt dat de gesprekken van 27 september 2018, 16 oktober 2018 en 24 januari 2019, waarin de verdachte verklaart over zijn betrokkenheid bij de dood van [slachtoffer] en het wegmaken van diens lijk, wel auditief zijn opgenomen.

Feitelijk optreden van de opsporingsambtenaren

Hiervoor is een groot aantal ontmoetingen dat heeft plaatsgevonden kort beschreven, is voorts een groot aantal WhatsApp-berichten opgenomen en zijn de opgenomen gesprekken waarbij de verdachte over zijn betrokkenheid bij de dood van [slachtoffer] heeft verklaard integraal weergegeven. De overige bevindingen in het dossier betreffende het traject leveren geen ander beeld op dan het beeld dat uit hetgeen hiervoor is geschetst naar voren komt. Naar het oordeel van het hof zijn de opsporingsambtenaren bij de wijze waarop zij aan de bevelen uitvoering hebben gegeven, gebleven binnen de kaders van de opdracht van de officier van justitie.

Mate van (psychische) druk/kwetsbare verdachte

Uit de hiervoor opgenomen informatie uit het WOD-traject blijkt dat de verdachte geen geïsoleerd bestaan leidde. Hij had (en heeft) een liefdesrelatie met [partner van verdachte] en was kennelijk veel in haar bijzijn. Uit de processen-verbaal van 'Patrick' en uit de WhatsApp-contacten volgt het beeld dat de verdachte een sociale man is. 'Patrick' heeft in zijn verhoor bij de rechter-commissaris op 28 februari 2020 verklaard dat hij het goed kon vinden met de verdachte, de verdachte is een fijne man om mee om te gaan. De verdachte was gelukkig met [partner van verdachte] en maakte een stabiele indruk op 'Patrick'.

'Patrick' heeft de verdachte regelmatig wiet zien blowen, maar heeft hem geen harddrugs zien gebruiken. Eerst kon de verdachte niet geopereerd worden aan zijn knie omdat de anesthesist vond dat hij zijn drugsgebruik moest minderen, maar in mei/juni 2018 heeft de operatie alsnog plaatsgevonden en had de verdachte zijn gebruik kennelijk verminderd. Uit het proces-verbaal van bevindingen van 10 maart 2022 met betrekking tot telefonische dealercontacten van de verdachte blijkt ook dat de verdachte rond april/mei 2018 minder verdovende middelen is gaan gebruiken (p. 1355-1359 Algemeen dossier). Ook overigens volgt het door de verdediging geschetste beeld dat de verdachte een ernstig verslaafde man was, dan wel grote problemen met afkicken had, niet uit de onderzoeksbevindingen. De verdachte komt volledig helder over in de (weergave) van de gesprekken die hij met 'Patrick' voerde en in de door hem verzonden WhatsApp-berichten.

Er is niet van dusdanig ernstige gezondheidsproblemen bij de verdachte gebleken dat hij daardoor als kwetsbaar zou moeten worden aangemerkt. De verdachte had last van zijn knie, maar is daaraan geopereerd. Na deze operatie had hij pijn en leed hij aan wondroos. Op 2 augustus 2018 heeft de verdachte geklust maar moet dan in het weekend met zijn been omhoog, omdat hij nog steeds wondroos heeft. Hij moet weer een kuur maar "de implementatie" (het hof begrijpt: de kunstknief/

het implantaat) is perfect en hij zit ook vrij goed qua fysio. De operatie is dus geslaagd en verder neemt de verdachte medicatie en volgt hij fysiotherapie. Op 1 september 2018 blijkt het de goede kant op te gaan met de knie van de verdachte.

Over de financiële situatie van de verdachte ten tijde van het WOD-traject is het volgende gebleken. De verdachte ontving een uitkering en € 60,00 leefgeld per week. Ter terechtzitting bij het hof heeft hij verklaard dat hij zijn huis in [plaats 2] aan een vriend onderverhuurde, dat deze de huur meebetaalde en dat hij zelf was ingetrokken op de woonboot bij [partner van verdachte]. Ook heeft hij ter terechtzitting van het hof verklaard dat hij geld verdiende door klussen uit te voeren, zoals bij iemand schilderen, tuinbouw en een klusje hier of daar. Voorts voerde de verdachte wiettransporten uit. Op 21 april 2018 stuurt hij een WhatsApp-bericht aan 'Patrick' dat hij de aankomende twee weken volop aan het werk is, behalve op Koningsdag. Op 9 mei 2018 vertelde de verdachte aan 'Patrick' dat hij de laatste weken € 1.700,00 had verdiend met transport. Tijdens het gesprek met 'Patrick' op 16 oktober 2018 had de verdachte een wiettransport in de week daarop in het vooruitzicht waarmee hij € 1.000,00 zou verdienen. Ter terechtzitting van het hof heeft de verdachte verklaard dat hij cash kreeg uitbetaald, voor het transport de bus "van hen" gebruikte en niet voor de benzine hoefde te betalen.

De verdachte heeft verklaard dat 'Patrick' hem financieel isoleerde en hem verbood om de wiettransporten uit te voeren. Inderdaad heeft 'Patrick' op 13 juli 2018 tegen de verdachte gezegd dat als hij voor hem, 'Patrick', ging werken, hij zou moeten stoppen met de wiettransporten. Echter blijkt uit de hiervoor aangehaalde gesprekken dat de verdachte door ging met deze transporten en daar 'Patrick' ook over vertelde, die hem daarbij niets in de weg legt. Zelfs geeft 'Patrick' de verdachte in het gesprek van 16 oktober 2018 nog het advies om voorzichtig te rijden en rekening te houden met politiefuiken. Ook overigens is niet gebleken dat 'Patrick' de verdachte financieel isoleerde.

Dat de verdachte financieel afhankelijk was van 'Patrick' op het moment dat hij zijn verklaringen van 27 september 2018 en 16 oktober 2018 aflegde, is niet gebleken. Verdachte had pas op 21 september 2018 voor de eerste maal een bedrag ontvangen voor een klusje van 'Patrick' van € 300,00. Op 27 september 2018 ontving hij, na zijn ontboezemingen aan 'Sammy' – waar 'Patrick' niet bij was – van 'Patrick' voor de tweede maal een bedrag van € 300,00 voor de (uiteindelijk niet uitgevoerde) klus. Ten tijde van zijn verklaringen op 27 september 2018 respectievelijk 16 oktober 2018 had de verdachte dus nog maar € 300,00 respectievelijk € 600,00 van 'Patrick' ontvangen, terwijl er al sinds januari 2018 sprake was van regelmatig contact. Kennelijk kon de verdachte op andere wijze in zijn levensonderhoud voorzien.

Mate van misleiding

De verdachte is, zoals blijkt uit de weergave van het WOD-traject, in vergaande mate misleid. 'Patrick' heeft de indruk gewekt dat hij naast zijn legale werk in boten, waarvoor hij veelal in Portugal verbleef, zich tevens bezighield met het smokkelen van (vals)geld. Hij zou ook een contact bij de politie hebben. 'Patrick' heeft op 28 februari 2020 bij de rechter-commissaris verklaard dat de verdachte al vrij snel uit zichzelf vroeg of hij niet wat geld bij 'Patrick' kon verdienen. In een WhatsApp-bericht van 3 april 2018 aan 'Patrick' schrijft de verdachte: "Mocht je ooit een handje nodig hebben laat t me maar weten". Uit het dossier ontstaat het beeld dat de verdachte het gezellig vindt met 'Patrick', maar duidelijk is ook dat hij aanvankelijk hoopt op een investering van 'Patrick' en 'Sanne' in het restaurant in Cambodja, en vervolgens als dat van de baan is, wel wat bij 'Patrick' wilde verdienen. Hiertoe voert hij 'klusjes' uit op 21 september 2018 en op 27 september 2018. Het contact blijft echter vriendschappelijk; de stellen spreken met elkaar af en de toon van de WhatsApp-berichten is luchtig. De verdachte geeft niet de indruk 'Patrick' als zijn "baas" te zien.

Wat betreft de wens om in Cambodja een restaurant te beginnen, blijkt dat 'Patrick' en 'Sanne' op 2 maart 2018 hebben gesproken over het mogelijk investeren daarin, maar daar wel eerst goed over te willen nadenken. Op 3 maart 2018 heeft 'Patrick' de verdachte in een WhatsApp-bericht laten weten dat hij het wel moet laten bezinken en goed moet bekijken allemaal en dat de verdachte niet te blij moet worden, omdat het anders extra tegenvalt. Op 8 maart 2018 heeft 'Patrick' laten weten wel benieuwd te zijn naar het plan van de verdachte en [partner van verdachte] en dat hij zijn mogelijkheden aan het bekijken is. Op 20 maart 2018 hebben de verdachte en [partner van verdachte] aan 'Patrick' een presentatie laten zien met het financiële plaatje van de overname. 'Patrick' heeft aangegeven dat hij het moest laten bezinken, dat hij met een ander moest overleggen en dat hij ze geen valse hoop wilde geven. Op 26 maart 2018 heeft 'Patrick' aan de verdachte laten weten dat er complicaties zijn en op 27 maart 2018 hebben 'Patrick' en 'Sanne' zich kritisch getoond over de overnamekosten en het door de huurder gevraagde bedrag en hebben zij laten weten dat ze nu niet konden helpen met de financiering. De verdachte en [partner van verdachte] gaven hierna aan er anders tegenaan te kijken en dat ze in de toekomst misschien voor wat kleinere en goedkopers moesten gaan. Op 30 maart 2018 bleek dat het restaurant was verkocht. 'Patrick' liet op die dag ook aan de verdachte weten dat hij voorlopig niet over zijn geld kon beschikken. Op 11 april 2018 heeft de verdachte nog in een WhatsApp-bericht aan 'Patrick' laten weten dat ze nog wel interessante locaties hebben gevonden en dat "ze" niet van [naam restaurant 2] afkomen, maar 'Patrick' reageert hier niet op en leidt de conversatie een andere kant op. De verdachte heeft ter terechtzitting van het hof verklaard dat het restaurant in Cambodja in maart 2018 van de baan was en dat zij een eventuele kroketterie in Cambodja op een zijspoor hadden gezet, omdat zij geen financiële middelen daarvoor hadden. Uit het dossier noch uit de verklaring van de verdachte blijkt verder van concrete plannen van de verdachte met betrekking tot een restaurant of een kroketterie in Cambodja na maart/april 2018, terwijl er evenmin blijkt van enige door 'Patrick' en/of 'Sanne' gedane toezegging met betrekking tot de financiering hiervan. 'Patrick' heeft hierover in zijn verhoor bij de rechter-commissaris van 28 februari 2020 verklaard: "Sanne en ik hebben met [voornaam verdachte] besproken dat het veel te duur was en achteraf gezien waren ze ons daar dankbaar voor, dat het niet doorging. Ze zagen toen ook in dat het niet goed was. Ik kon dat geld natuurlijk niet investeren. Dat Cambodja-verhaal is een stille dood gestorven, maar daar waren [voornaam verdachte] en [partner van verdachte] wel content mee. Dat verhaal is gedurende het hele jaar nog wel eens boven komen borrelen, omdat ze graag naar Cambodja wilden. Dit was ook in verband met de dochter van [voornaam verdachte], die in Thailand woont, maar er is nadien niet meer gesproken over dit soort bedragen of een investering met ons geld."

Met betrekking tot het (vele) geld dat de verdachte in Portugal zou gaan verdienen, heeft de verdachte ter terechtzitting van de rechtbank verklaard dat hij met 'Patrick' mee naar Portugal zou gaan om "zijn organisatie" te ontmoeten. De verdachte heeft ter terechtzitting van het hof verklaard dat dit concreet werd toen 'Patrick' hem om zijn paspoortgegevens vroeg. Blijkens de WhatsApp-berichten was dit op 20 januari 2019 en heeft de verdachte de volgende dag zijn gegevens naar 'Patrick' gestuurd. 'Patrick' heeft op 16 maart 2020 bij de rechter-commissaris verklaard dat hij altijd heel oppervlakkig is gebleven over zijn werkzaamheden, dat hij voornamelijk in het buitenland was wegens zijn werk in de offshore sector en dat hij niet met de verdachte heeft gesproken over criminele activiteiten in Portugal. 'Patrick' zat veel in Portugal, had daar vrienden, werk en plezier. Hij heeft het nooit met de verdachte gehad over welke vrienden er in Portugal ontmoet zouden worden, hij vond het leuk een keer de verdachte mee te nemen naar Portugal en het had niets met criminele activiteiten te maken, aldus 'Patrick' bij de rechter-commissaris.

Het hof overweegt dat er blijkens de processen-verbaal over de ontmoetingen herhaaldelijk over "Portugal" is gesproken, maar dat dit wordt gerangschikt onder "gesprekken van sociale aard". Niet blijkt dat door 'Patrick' aan de verdachte is toegezegd dat hij in Portugal veel geld zou gaan verdienen en in ieder geval was een trip naar Portugal niet concreet vóór 20 januari 2019.

Verhoorsituatie?

De verdachte heeft op 21 september 2018, geconfronteerd met ‘Sammy’ die zogenaamd op de vlucht moest, uit zichzelf verklaard dat hij een keer naar Kreta heeft moeten vluchten voor iets waarvoor hij TBS zou kunnen krijgen. Naar het oordeel van het hof is hierbij geen sprake van een verhoorsituatie. Door ‘Sammy’ is geen enkele druk op de verdachte uitgeoefend om dit verhaal te vertellen. De verdachte is misleid door hem te confronteren met een “vluchtende Sammy” en hij heeft er zelf voor gekozen deze informatie met ‘Sammy’ te delen.

‘Patrick’ heeft de verdachte hier nadere vragen over gesteld op 27 september 2018; iets met TBS wil hij wel het liefst weten, in plaats van [‘Sammy’]. De verdachte heeft vervolgens het verhaal uit de doeken gedaan. Op 16 oktober 2018 heeft ‘Patrick’ nadere vragen aan de verdachte gesteld over “die knakker die koud gemaakt is”, omdat hij toch wat meer dingen wil weten om zeker te weten dat hij geen risico loopt en de verdachte ook niet.

Het hof merkt op dat er een zekere opbouw in de vraagstelling zit, naarmate de verdachte meer vertelt aan ‘Patrick’. Zo wordt er op 27 september 2018 in eerste instantie voornamelijk gereageerd op wat de verdachte verklaart en wordt de verdachte meegenomen in zijn eigen verhaal. Op 16 oktober 2018 zijn verschillende (verdiepende) vragen gesteld. Naar het oordeel van het hof is evenwel in beide situaties geen sprake van een onacceptabele wijze van sturen en ongeoorloofde bemoeienis met de inhoud van de verklaring van de verdachte. De vragen die ‘Patrick’ stelt kunnen ook binnen een “normaal gesprek” gesteld worden. Daarbij neemt het hof mede in aanmerking dat ‘Patrick’ hierover bij de rechter-commissaris heeft verklaard dat hij meer verduidelijking wilde en dat de verdachte op bepaalde momenten binnensmonds sprak (verklaring van A-4083 bij de rechter-commissaris op 28 februari 2020).

Bij de gesprekken van 27 september en 16 oktober 2018 blijkt niet van enige door ‘Patrick’ uitgeoefende druk noch van enige door hem gestelde voorwaarde. Het hof heeft (evenals het Openbaar Ministerie en de verdediging) de geluidsopnames van deze gesprekken beluisterd en ook daaruit is niet van enige druk gebleken: ‘Patrick’ stelt (vervolg)vragen en de verdachte vertelt, er is geen sprake van bijvoorbeeld stemverheffing van ‘Patrick’ en de gesprekken verlopen rustig. De verdachte heeft er zelf voor gekozen zijn verhaal te delen met ‘Patrick’, die niet wil dat de verdachte een bekentenis doet, maar juist wil dat er geen misdrijf is gepleegd omdat hij geen problemen met de politie wil.

Er is in deze beide situaties ook overigens geen sprake van (ontoelaatbare) druk. Hierbij betreft het hof hetgeen hiervoor is overwogen met betrekking tot de persoon van de verdachte en de situatie waarin hij verkeerde, kort samengevat: het gaat hier niet om een kwetsbare verdachte en er is geen sprake van een (financiële) afhankelijkheid van ‘Patrick’. De verdachte kon in alle vrijheid afzien van contacten met en klusjes voor ‘Patrick’. Aldus stond de verdachte niet onder druk om zijn (‘broodje aap’-)-verhaal aan ‘Patrick’ te vertellen. De stelling van de verdachte, dat hij onder druk een (‘broodje aap’-)-verhaal heeft verteld omdat hij van mening was met een keiharde crimineel van doen te hebben en zijn positie wilde versterken, schuift het hof als ongeloofwaardig terzijde. ‘Patrick’ was juist iemand die “onder de radar” wilde blijven, hij wilde geen problemen met de politie en wilde bijvoorbeeld dat de verdachte, als hij voor hem ging werken, niet zou rijden omdat de verdachte geen rijbewijs had.

Naar het oordeel van het hof geldt ook bij de gesprekken van 27 september 2018 en 16 oktober 2018 dat de verdachte is gaan verklaren door de toegepaste misleiding, welke misleiding het hof gelet op het hiervoor overwogene toelaatbaar acht, zonder evenwel enige op hem gelegde druk. Van een verhoorsituatie is derhalve geen sprake.

Wat betreft het gesprek van 24 januari 2019 is het volgende van belang in de aanloop daar naartoe. Op 6 december 2018 vertelt de verdachte aan ‘Patrick’ dat hij is gestopt met het koerieren van wiet. Die dag geeft ‘Patrick’ de verdachte op zijn verzoek een bedrag van € 300,00, omdat de verdachte krap bij kas zit. Op 18 december 2018 vraagt de verdachte in een WhatsApp-bericht

aan 'Patrick' of deze laatste hem een beetje vooruit kan helpen, hij zit krap bij kas. Op 19 december 2018 geeft 'Patrick' de verdachte een bedrag van € 450,00 en zegt dat dit een lening is die de verdachte door klussen voor hem, 'Patrick', te doen gaat terugbetalen. Op 11 januari 2019 voert de verdachte tegen betaling van een bedrag van € 200,00 een zogenaamde incassoklus uit voor 'Patrick'. Op 20 januari 2019 wordt, volgens de verdachte, de "klus" in Portugal concreet voor hem, omdat 'Patrick' hem op die datum vraagt om gegevens van zijn paspoort. Vervolgens vindt er op 24 januari 2019 een gesprek tussen 'Patrick' en de verdachte plaats, waarbij 'Patrick', na te hebben gesproken over het belang van vertrouwen, zeker nu de verdachte meegaat naar Portugal, de verdachte voorhoudt dat zijn verhaal voor driekwart klopt. Hierna confronteert 'Patrick' de verdachte met CIE-informatie die hij heeft gekregen "via mijn contact bij de kit", waaruit bleek dat het lichaam van [slachtoffer] niet was vershredderd maar was verstopt in België. Tijdens dit gesprek blijft 'Patrick' de verdachte hiermee confronteren en hierover bevragen. 'Patrick' heeft in zijn proces-verbaal van deze ontmoeting het volgende opgenomen: "Ik liet [voornaam verdachte] de informatie die ik had lezen via het scherm van mijn telefoon. [voornaam verdachte] vertelde geschrokken te zijn dat zijn naam daarin voorkwam maar vertelde weer dat het België verhaal niet klopte en was duidelijk aangeslagen door de informatie. Ik zag dat [voornaam verdachte] een bleke gelaatskleur kreeg en dat hij trilde toen hij een shaggy maakte kennelijk door nervositeit." Het hof heeft de verdachte op de geluidsopname van dit gesprek zwaar horen zuchten.

Naar het oordeel van het hof is de situatie ten aanzien van het gesprek op 24 januari 2019 een andere dan ten tijde van de gesprekken van 27 september 2018 en 16 oktober 2018. Er was bij de verdachte inmiddels een zekere financiële afhankelijkheid van 'Patrick' ontstaan, de verdachte had een klus voor 'Patrick' uitgevoerd die in ieder geval een element van dwang ten aanzien van 'het slachtoffer' bevatte (de incasso-klus) en hij had – in zijn op dat moment lastige financiële situatie – concreet een trip naar 'Portugal' in het vooruitzicht. Het hof gaat ervan uit dat de verdachte met die trip – uiteindelijk – geld hoopte te verdienen. De verdachte is tijdens dit gesprek geconfronteerd met politie-informatie waardoor hij mogelijk – 'Patrick' geeft aan gezien de informatie "effe de rem erop" / "het op rij te willen zetten" – niet mee zou kunnen gaan naar Portugal. Door deze politie-informatie raakte de verdachte zeer van zijn stuk. De verdachte is er vervolgens meerdere malen mee geconfronteerd dat zijn eerdere verklaringen niet zouden kloppen en er zijn hem hierover indringende vragen gesteld. In feite bevond de verdachte zich tijdens het gesprek met 'Patrick' op 24 januari 2019 naar het oordeel van het hof aldus in een verhoorsituatie.

9.3.7. *Eindconclusie van het hof met betrekking tot het verloop van het WOD-traject en de door de verdachte afgelegde verklaringen*

a) De rechtmatigheid WOD-traject en verklaringsvrijheid

Gelet op al hetgeen hiervoor is overwogen is het hof van oordeel dat het WOD-traject rechtmatig is verlopen en dat de door de verdachte op 21 september, 27 september en 16 oktober 2018 afgelegde verklaringen niet in strijd met zijn verklaringsvrijheid zijn afgelegd en derhalve voor het bewijs kunnen worden gebezigd. Naar het oordeel van het hof is de verklaring van 24 januari 2019 door de verdachte wel afgelegd in strijd met zijn verklaringsvrijheid en dient deze verklaring te worden uitgesloten van het bewijs.'

1. **Inleiding**

Niet opgeloste opzettelijk gepleegde levensdelicten of andere ernstige strafbare feiten met een minimale bedreiging van een gevangenisstraf van 12 jaren kunnen door de politie als

cold case-zaken worden gecategoriseerd.³ De onderzoeken naar deze strafbare feiten liggen vaak jaren stil,⁴ nadat het initiële onderzoek geen of onvoldoende bewijs voor een (succesvolle) vervolging heeft opgeleverd. Speciaal voor zulke *cold cases* heeft de *Royal Canadian Mounted Police* eind jaren '80 een *major crime homicide technique* ontwikkeld, die in de rest van de wereld bekend staat onder de naam de Mr. Big-methode.⁵ De Mr. Big-methode is, kort gezegd, een *undercover*operatie waarbij opsporingsambtenaren vriendschappelijk contact met de verdachte in een *cold case* opbouwen, en deze persoon vervolgens in een niet bestaande (door de politie opgerichte en gemanagede) organisatie semilegale of illegale werkzaamheden laten verrichten.

In Nederland wordt deze methode als vorm van het stelselmatig inwinnen van informatie (art. 126j Sv) uitgevoerd. De afgelopen jaren is de methode ingezet om onder andere de *Posbankmoord*,⁶ de doodslag/moord van *Goedhart* (te Kaatsheuvel)⁷ en de zaak-*Van Dillenburg*⁸ te onderzoeken. In deze zaken, evenals in de algemene discussie over de methode, draait het om de vragen of met deze methode betrouwbare⁹ en vrijwillig¹⁰ afgelegde verklaringen worden verkregen¹¹ en of de integriteit en beheersbaarheid van de opsporing geen te groot gevaar loopt¹².

De analyses van de Mr. Big-methode in de literatuur richten zich echter vaak op één problematisch aspect. Zo belichten Van Koppen en Horselenberg in hun artikel het onderzoek naar daderkennis in de tijdens de Mr. Big-operatie afgelegde bekentenis, en daarmee de *bewijswaarde* en de *waarheidsgetrouwheid* van de bekentenis (terwijl zo'n analyse in de hierboven genoemde uitspraken in de feitenrechtspraak vaak ontbreekt).¹³ Ganzeboom richt zich daarentegen juist op de (juridische) *verklaringsvrijheid* van de door de verdachte tegen Mr. Big afgelegde verklaring, en benadrukt dat die vraag voorafgaand aan de vraag naar de waarheidsgetrouwheid moet worden gesteld.¹⁴ Zij gaat daarbij echter vooral in op welke druk en misleiding mag worden gebruikt. Van der Biezen richt zich in zijn opiniestuk op het gebrek aan *controleerbaarheid* en *transparantie* als gevolg van de gebrekkige verslaglegging tijdens het *undercover*traject.¹⁵ In 2019 oordeelde de Hoge Raad dat zowel in de *Posbankmoord* (gevolgd advocaat-generaal Bleichrodt) als *Goedhart* (contrair advocaat-generaal

3 'Cold case (achtergrondinformatie)' <https://www.politie.nl/themas/informatie-over-cold-cases.html>, laatst geraadpleegd op 29 mei 2019.

4 Zo is de grote meerderheid van de *cold cases* die op de *cold case*-kalender 2018 staan meer dan tien jaar geleden gepleegd.

5 'Undercover Operations' <http://bc.rcmp-grc.gc.ca/ViewPage.action?siteNodId=23&languageId=1&contentId=6941>, laatst geraadpleegd op 29 mei 2019. Zie voor een propaganda-achtige FAQ: 'Undercover operations – questions and answers' <http://bc.rcmp-grc.gc.ca/ViewPage.action?siteNodId=23&languageId=1&contentId=6943>, laatst geraadpleegd op 29 mei 2019.

6 Rb. Gelderland 7 juni 2017, ECLI:NL:RBGEL:2017:3030; Hof Arnhem-Leeuwarden 15 maart 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:2416; HR 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1983; Hof Den Haag 26 februari 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:293; HR 19 april 2022, ECLI:NL:HR:2022:498.

7 Rb. Zeeland-West-Brabant 23 mei 2016, ECLI:NL:RBZWB:2016:3060; Hof Den Bosch 5 februari 2018, ECLI:NL:GHSHE:2018:421; HR 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1982; Hof Den Haag 16 februari 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:205.

8 Rb. Amsterdam 2 maart 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:805; Hof Amsterdam 20 juli 2022, ECLI:NL:GHAMS:2022:2083.

9 Zie bijv. T.E. Moore, P. Copeland & R.A. Schuller, 'Deceit, betrayal and the search for truth: legal and psychological perspectives on the mr. big strategy', *The Criminal Law Quarterly* 2014, 3, p. 348-404.

10 PHR 18 juni 2019, ECLI:NL:PHR:2019:648.

11 Zie bijv. P.J. van Koppen & R. Horselenberg, 'Van toneelspelende politiemensen en onwetende verdachten die bekennen tegen Mr. Big', *Strafblad* 2018, 2, p. 63-75.

12 PHR 25 september 2018, ECLI:NL:PHR:2018:1042, rn. 8.

13 Van Koppen & Horselenberg 2018.

14 C. Ganzeboom, 'De Mr. Big-methode: een uitzondering op het zwijgrecht?', *DD* 2019/52.

15 A. van der Biezen, 'Dubieuze undercoveroperaties', *De Bonjo* 2016, 6, p. 6 (via <http://bonjo.nl/phocadownload/bonjo-jaargang-11-nummer-3.pdf>, laatst geraadpleegd op 29 mei 2019).

Machielse) beide gerechtshoven de verwerping van de verweren strekkende tot bewijsuitsluiting, dat de verklaringsvrijheid van de verdachte is geschonden, ontoereikend hebben gemotiveerd.¹⁶ Beide zaken zijn door het gerechtshof Den Haag beoordeeld, en in beide zaken kwam het hof – anders dan beide rechten voor cassatie – tot bewijsuitsluiting van de tijdens de Mr. Big-methode verkregen verklaringen.¹⁷ Daarnaast is inmiddels vonnis en arrest in hoger beroep gewezen in de zaak *Van Dillenburg*.¹⁸ Alleen in die laatste zaak is door het gerechtshof Amsterdam – contrair de beoordeling van de rechtbank Amsterdam – besloten een deel van de tijdens de Mr. Big-methode verkregen verklaringen te gebruiken voor het bewijs. Dat betekent dat inmiddels vier rechterlijke uitspraken bekend zijn, waarin de feitenrechter rekening kon en moest houden met de eerdergenoemde arresten van de Hoge Raad.

In deze bijdrage wordt ingegaan op de beoordeling van de Mr. Big-methode in die vier uitspraken in het licht van het richtinggevend arrest van de Hoge Raad en beoordeeld in hoeverre die uitspraken aansluiten bij de literatuur over valse bekennissen in vergelijkbare situaties. Daarbij worden eerst de omstandigheden waaronder de verklaring tijdens een Mr. Big-operatie tot stand komt beschreven (par. 2). Het zijn namelijk de werkwijze en de resultaten van deze methode die onderwerp van discussie zijn. Het instrument zoals dat in paragraaf 2 wordt geïntroduceerd, wordt in de daaropvolgende paragrafen geproblematiseerd. In paragraaf 3 wordt de methode vanuit de rechtspsychologie bekeken. Omdat de Hoge Raad vereist dat de methode wordt beoordeeld in het licht van de toegepaste (psychische) druk, de misleiding en de in het vooruitzicht gestelde positieve en/of negatieve consequenties, is het van belang te beschrijven hoe druk, misleiding en/of consequenties invloed uitoefenen op menselijke beslissingen. In paragraaf 4 wordt de methode vanuit juridisch perspectief besproken. Hierbij wordt ten eerste uitgebreid ingegaan op de arresten van de Hoge Raad in de *Posbankmoord* en *Goedhart*. Vervolgens wordt uitgelegd hoe de criteria uit die arresten worden toegepast in de arresten na verwijzing en het vonnis en het arrest in *Van Dillenburg*. Deze bijdrage wordt afgerond met een analyse van de wijze waarop feitenrechters de criteria hebben toegepast en in hoeverre zij daarbij gebruik hebben gemaakt van de achterliggende psychologische beïnvloedingsmechanismen.

2. Setting the scene: Introductie van de methode

Voor een gedegen analyse van de Mr. Big-methode is het ten eerste noodzakelijk om de methode te beschrijven. Dat gebeurt aan de hand van de normale feitelijke gang van zaken, met enkele voorbeelden om de toepassing van de methode te verhelderen. Een Mr. Big-operatie doorloopt normaliter de volgende stadia: (i) *intelligence probe*; (ii) *social introduction*; (iii) *scenario development*; en (iv) *evidentiary scenario*.¹⁹ De operatie wordt voornamelijk ingezet tegen niet-meewerkende verdachten – in de Engelstalig literatuur worden deze ook wel recalcitrante verdachten genoemd²⁰ – waarbij de politie een sterk vermoeden van betrokkenheid bij het strafbare feit tegen een bepaalde persoon heeft, maar waartegen tot dan toe nog geen doorslaggevend (forensisch) bewijs is vergaard.

16 HR 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1982; HR 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1983.

17 Hof Den Haag 26 februari 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:293; Hof Den Haag 16 februari 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:205.

18 Rb. Amsterdam 2 maart 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:805; Hof Amsterdam 20 juli 2022, ECLI:NL:GHAMS:2022:2083.

19 K. Luther, B. Snook & T.E. Moore, 'Lingering problems with the Mr Big technique', *Crest Security Review* 2018, 8.

20 S.M. Smith, V. Stinson & M.W. Patry, 'Using the Mr. Big Technique to elicit confessions: Successful innovation or dangerous development in the Canadian legal system?', *Psych. Pub. Pol. and L.* 2009, 3, p. 169.

Voordat de *undercover*agenten in contact treden met de verdachte vergaart de politie informatie over de verdachte zodat de Mr. Big-operatie op het karakter en de leefstijl van de verdachte kan worden aangepast. Dit wordt in Canada de *intelligence probe* genoemd. Hier wordt vooral ook aandacht besteed aan de financiële situatie van de verdachte, om inzicht te krijgen of de verdachte mogelijk ontvankelijk is voor financiële avances.²¹ Dit betreft dus het vooronderzoek naar de ontvankelijkheid van de verdachte voor de methode. Zo verliest de verdachte in de zaak *Goedhart* zijn baan als zzp-ende computerprogrammeur bij een telecombedrijf in Brussel, terwijl hij kort daarvoor een verlenging van zijn contract kreeg aangeboden.²² Dit is (een verandering in) de financiële situatie van de verdachte waarop de politie kan inspelen, door de verdachte in eerste instantie legale klussen aan te bieden binnen zijn expertise om zodoende een vertrouwensband op te bouwen.

Nadat voldoende informatie is ingewonnen om de operatie op de individuele verdachte af te stemmen, wordt een toevallige ontmoeting gefingeerd: een sociale introductie. In de *True East* zaak²³ vraagt de *undercover*agent of hij kan meerijden met de verdachte omdat hij zijn sleutels in zijn afgesloten auto, die naast de auto van de verdachte staat geparkeerd, heeft laten liggen. In de zaak *Goedhart* beschadigt de *undercover*agent met zijn fiets de auto van de verdachte waardoor contact tussen beiden ontstaat om verzekeringsinformatie uit te wisselen.

Na de toevallige sociale ontmoeting wordt het contact geïntensiveerd en een vriendschappelijke relatie ontwikkeld, waarbij de verdachte in de gelegenheid wordt gesteld om betrokken te raken bij een (criminele) organisatie. De organisatie is een fictie en wordt volledig gerund door de politie, en het reilen en zeilen van de organisatie bestaat uit scenario's die voor de verdachte worden gecreëerd. In die zin is sprake van een "omgekeerde" infiltratie: het is niet een agent die in een organisatie infiltreert, maar een verdachte die in een fictieve organisatie terechtkomt. Normaliter neemt de verdachte deel aan een aantal criminele activiteiten (scenario's), vaak beginnend met activiteiten die niet duidelijk illegaal zijn. De ernst van de scenario's schalen geleidelijk op. De verdachte wordt betaald voor het verrichte werk en de *undercover*agenten beloven meer of lucratiever werk als hij volledig in de organisatie wordt geaccepteerd. In de zaak *Goedhart* krijgt de verdachte via *undercover*agent Joep een opdracht om *track-and-trace*-systemen te ontwikkelen, en de uren mag hij zwart afrekenen.²⁴ Het *Algemeen Dagblad* bericht verder dat dezelfde verdachte onder andere werd gevraagd beelden van bewakingscamera's te manipuleren.²⁵

In de volgende fase krijgt de verdachte uiteindelijk de mogelijkheid om daadwerkelijk in de organisatie te worden opgenomen, maar op de voorwaarde dat hij goed door een interview met de vermeende baas van de organisatie (Mr. Big) komt. Hier wordt het *evidentiary scenario* uitgespeeld. Het interview is bedoeld om een bekentenis te verkrijgen, soms met behulp van een interviewstijl die niet acceptabel zou zijn in een verhoorsituatie.²⁶ Voorafgaand

21 K. Luther & B. Snook, 'Putting the Mr. Big technique back on trial: a re-examination of probative value and abuse of process through a scientific lens', *Journal of Forensic Practice* 2016, 2, p. 132.

22 Het is onduidelijk of en hoeveel invloed de politie op de gang van zaken heeft gehad. Van Koppen & Horselenberg 2018, par. 1.

23 In de eerste twee afleveringen van de Netflix *true crime* serie *The Confessions Tapes* wordt deze zaak belicht, alsmede in enkele afleveringen van het Canadese *The Fifth Estate* (via www.cbc.ca vrij toegankelijk) en in de *True Crime Garage* podcast.

24 'Hoe Wim S. een moord in Kaatsheuvel bekende die hij absoluut niet wilde bekennen: een reconstructie' <https://www.bd.nl/loon-op-zand/hoe-wim-s-een-moord-in-kaatsheuvel-bekende-die-hij-absoluut-niet-wilde-bekennen-een-reconstructie-a3d173d6/>, laatst geraadpleegd op 5 juni 2019.

25 'Hoe Wim S. een moord in Kaatsheuvel bekende die hij absoluut niet wilde bekennen: een reconstructie' <https://www.bd.nl/loon-op-zand/hoe-wim-s-een-moord-in-kaatsheuvel-bekende-die-hij-absoluut-niet-wilde-bekennen-een-reconstructie-a3d173d6/>, laatst geraadpleegd op 5 juni 2019.

26 PHR 25 september 2018, ECLI:NL:PHR:2018:1042, rn. 4.4.

aan of tijdens het interview met Mr. Big verneemt de verdachte dat het politieonderzoek naar zijn eerdere criminele activiteit is heropend. Mr. Big probeert de verdachte ervan te overtuigen dat de organisatie kan helpen om eventuele aanklachten met betrekking tot de verdenking te laten verdwijnen (vaak wordt tastbaar (maar soms fictief) bewijs getoond).²⁷ Die hulp is afhankelijk van de verdachte: die vindt namelijk alleen plaats als de verdachte voldoet aan de waarden van vertrouwen, eerlijkheid en loyaliteit van de organisatie door alles over zijn vermeende betrokkenheid bij het strafbare feit op te biechten.

De Mr. Big-operatie is een dure en complexe operatie, waarin een uitgebreide illusie wordt gecreëerd waarin de verdachte wordt ingesponnen. De kosten per operatie in Canada worden hoger dan een miljoen Canadese dollars geschat.²⁸ De organisatie moet de verdachte er namelijk van overtuigen dat diegene in een wereld terecht komt waarin aan geld (en geweld²⁹) geen tekort is.³⁰ Ondanks al deze (financiële) inspanningen komt de Mr. Big-methode, kort en simpel gezegd, neer op de aloude “wortel-en-stok-methode”. De verdachte wordt ontvankelijk gemaakt of is ontvankelijk voor (dubieuze, illegale) financiële avances, wordt werk en geld (de wortel) in het vooruitzicht gesteld maar alleen als hij eerlijk verklaart over zijn strafrechtelijk verleden. Doet diegene dat niet, dan verbreekt de organisatie het contact, waarbij “subtiele” hints duidelijk maken dat de organisatie tegen uittreeders geweld gebruikt (de stok).³¹

3. De methode vanuit rechtspsychologisch perspectief bekeken

Zoals hierboven is belicht, is het gesprek tussen Mr. Big en de verdachte het eindscenario van de operatie. In dit gesprek, dat niet aan de eisen van een verhoor voldoet omdat voor de verdachte onduidelijk is dat hij te maken heeft met een opsporingsambtenaar, wordt het strafrechtelijk verleden van de verdachte aan de kaak gesteld om hem daarover te laten verklaren. Het resultaat van een Mr. Big-methode is uiteindelijk dus een bekennde of ontkennende verklaring.

Of die verklaring waarheidsgetrouw is, staat geenszins bij voorbaat vast. Het is uiteraard zeer goed mogelijk dat verklaringen die in de Mr. Big-operatie worden afgelegd onjuist zijn. In deze paragraaf wordt onderzocht welke factoren (kunnen) bijdragen aan de totstandkoming van onjuiste verklaringen in het algemeen, en op welke wijze deze factoren invloed hebben op de totstandkoming en de inhoud van de tegen Mr. Big afgelegde verklaringen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de in Nederland uitgevoerde Mr. Big-operaties als voorbeelden.

²⁷ Zie de eerder genoemde *True East* zaak.

²⁸ Luther & Snook 2016, p. 133. Iftene stelt dat sommige operaties zelfs meer dan vier miljoen dollar hebben gekost. A. Iftene, ‘The Hart of the (Mr.) Big Problem’, *Criminal Law Quarterly* 2016, p. 156.

²⁹ Zie m.b.t. de Posbankmoord PHR 18 juni 2019, ECLI:NL:PHR:2019:648, rn. 118.

³⁰ Zie de overweging van de rechtbank in de zaak *Goedhart*: ‘het gebruik van dure auto’s, de zweem van luxe en geld in de VIP-wereld’. Rb. Zeeland-West-Brabant 23 mei 2016, ECLI:NL:RBZWB:2016:3060, kopje Eerlijk proces?.

³¹ In verschillende Canadese operaties kan de verdachte ook gerechtvaardigd tot de conclusie komen dat het verbreken van het contact met de organisatie levensgevaarlijk is. In de *True East* zaak wordt meerdere malen en *casual* gesproken over het ombrengen van getuigen die belastend over de organisatie wilde verklaren. In *Dix* wordt zelfs een moord in scène gezet in de ruimte naast waar de verdachte zich bevindt. Dit zou ook in de zaak *Van Dillenburg* zijn gebeurd: luister daarvoor de podcast *Grijs Gebied*. In de rechterlijke uitspraken is dit overigens niet terug te vinden.

3.1 *Voordat het verhoor begint: The misclassification error*

In zijn overzichtsartikel beschrijft Leo de drie belangrijkste (co-)oorzaken voor valse bekentenissen.³² Een daarvan noemt hij *the misclassification error*. Deze misclassificatie doet zich voor als de politie feitelijk³³ onjuist uitgaat van de schuld van een verdachte.³⁴ Door Vanderhallen en collega's wordt deze misclassificatie het startpunt van een kettingreactie genoemd die het risico op een valse bekentenis verhoogt³⁵. Voordat de kettingreactie plaats kan vinden, is het noodzakelijk dat een persoon als verdachte wordt aangemerkt en met betrekking tot zijn betrokkenheid bij een strafbaar feit wordt verhoord. Als de persoon namelijk niet als verdachte wordt aangemerkt en niet wordt verhoord, is het hoogst onwaarschijnlijk dat deze persoon een (spontane maar valse) bekentenis aflegt. Het startpunt van de kettingreactie is dan de misclassificatie door de politie van een persoon als verdachte. Deze misclassificatie kan gerechtvaardigd zijn doordat de tot dan toe verzamelde informatie aanleiding geeft voor de onderbouwing van een redelijk vermoeden van schuld van de persoon (maar later blijkt dat de persoon niet de dader is). Dit is onoverkomelijk in opsporingsonderzoeken omdat de autoriteiten in beginsel altijd opereren onder een bepaalde mate van onzekerheid met betrekking tot de betrokkenheid van een bepaald persoon bij een strafbaar feit. De misclassificatie is echter potentieel gevaarlijk als de autoriteiten ontlastende informatie negeren of onderdrukken, of als vanaf het begin een onredelijke en enge focus op een bepaalde hypothese of theorie wordt gelegd en alternatieve scenario's worden genegeerd en/of als dubbelzinnige informatie gekleurd wordt geïnterpreteerd. Als dit het geval is, is de misclassificatie ongerechtvaardigd omdat de autoriteiten hun onderzoek op een bepaalde manier focussen die niet op een neutrale waardering van informatie is gebaseerd.

Bij ongerechtvaardigde misclassificatie van een persoon als verdachte ontstaat het gevaar dat de autoriteiten de persoon benaderen met een *guilt-presumptive frame of mind*. Dit gevaar is bij de Mr. Big-methode groter dan in andere situaties, omdat de methode 'veel vergt van personeel en middelen [en daardoor, onze toevoeging] is het belang bij het verkrijgen van een bekentenis erg groot.'³⁶ Daarnaast wordt de Mr. Big-methode toegepast in situaties waarin een redelijk vermoeden van schuld al jaren "bestaat", maar geen overtuigend bewijs is gevonden. Blijkbaar is de overtuiging die ten grondslag ligt aan het redelijk vermoeden van schuld zo robuust dat het overeind blijft zelfs na jaren geen overtuigend bewijs te hebben gevonden. Deze vastberadenheid en *guilty-presumptive frame of mind* kan, als startpunt van de kettingreactie, leiden tot een valse bekentenis wanneer de verhoorders veronderstellen dat de persoon schuldig is voordat zij aan het verhoor beginnen.

3.2 *Tijdens het verhoor: the coercion error*

Het enkele feit dat een persoon ten onrechte als verdachte wordt aangemerkt, is op zichzelf bezien geen onoverkomelijk probleem. Het kan wel het startpunt zijn van een kettingreactie

32 R.A. Leo, 'False Confessions: Causes, Consequences, and Implications', *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 2009, 3, p. 333 e.v. Zie ook M. Vanderhallen e.a., *Rechtsbijstand en de waarde van het verhoor. Een studie naar de te verwachten gevolgen op de verklaringsbereidheid en de opsporing en bewijsvoering in strafzaken van het verlenen van rechtsbijstand voorafgaand en tijdens het verhoor*, Maastricht: Maastricht University 2014, p. 78.

33 Vanuit een juridisch perspectief is deze "vaststelling" altijd onjuist omdat de politie zich moet onthouden van oordelen over schuld.

34 Blaauw bericht over enkele Nederlandse zaken waarin dit het geval blijkt te zijn, en, gezien de tijdsperiode waarover hij bericht, lijkt de *guilt-presumptive frame of mind* van alle tijden. J.A. Blaauw, 'Dubieuze verhoren, fatale gevolgen', *JV* 1998, 4, p. 47-57, i.h.b. p. 57.

35 Vanderhallen e.a., a.w. 2014, p. 78.

36 PHR 25 september 2018, ECLI:NL:PHR:2018:1042, rn. 4.4.

die leidt tot een valse bekentenis als de misclassificatie bij de verhoorders leidt tot een *bias* die zich doorzet tijdens het verhoor (en zij hun theorie en hypothese niet aanpassen als zij nieuwe informatie waarnemen). Als na de *misclassification error* tijdens het verhoor niet adequaat wordt gehandeld, door bijvoorbeeld onrechtmatige dwang op de verdachte toe te passen, kunnen valse bekentenissen ontstaan. In deze paragraaf worden risicofactoren die zich tijdens het verhoor kunnen voordoen nader belicht (waarbij de bespreking wordt beperkt tot die situaties waarin het verhoor plaatsvindt met een persoon die ten onrechte als verdachte wordt aangemerkt).

In het eerder aangehaalde overzichtsartikel van Leo is de tweede schakel in de ketting het toepassen van dwang op de verdachte.³⁷ Juist in zaken waarin (nog) geen ander overtuigend bewijs voor de betrokkenheid van de verdachte bij het strafbare feit voorhanden is, – en dat is een logisch gevolg van het feit dat de verdenking op een misclassificatie berust – is het verkrijgen van een bekentenis hoogstwaarschijnlijk van doorslaggevend belang voor het verdere onderzoek en de eventueel daaropvolgende vervolging en berechting. Een bekentenis wordt nog steeds als koningin der bewijsmiddelen (*regina probationis*) gezien.³⁸ Dit legt grote druk, zeker bij ernstige strafbare feiten, op de verhoorders om de zaak op te lossen door het verkrijgen van een bekentenis. Uit onderzoek naar gerechtelijke dwalingen blijkt (en met enige *hindsight bias*) dat het toepassen van (psychologische) dwang tijdens het verhoor, waardoor een bekentenis is verkregen, een van de meest voorkomende redenen voor een gerechtelijke dwaling is.³⁹ Hierbij dient te worden opgemerkt dat de toepassing van dwang niet *ipso facto* leidt tot een gerechtelijke dwaling; daarvoor is het nodig dat tijdens het onderzoek ter terechtzitting de waarheidsgetrouwheid van de verklaring boven elke twijfel verheven blijft. Om rechters (en/of jury's) echter niet te confronteren met de koningin der bewijsmiddelen, en daarmee het risico te lopen dat een *confession trumps innocence*,⁴⁰ kan de kettingreactie die tot een mogelijke valse bekentenis leidt tijdens het verhoor worden onderbroken als de verhoorders geen dwang toepassen. Hieronder worden verschillende vormen van dwang behandeld die tijdens het verhoor kunnen worden gebruikt en vaak aan bod komen bij de Mr. Big-methode.

3.2.1 Confrontatie met bewijs

Een van de manieren waarop dwang op de verdachte kan worden uitgeoefend, is de confrontatie met bewijs. Volgens de *Handleiding Verhoor* is het confronteren een geschikt middel als tegenstrijdigheid bestaat tussen tactische aanwijzingen enerzijds en (de afwezigheid van) de verklaring van de verdachte anderzijds.⁴¹ Door de verdachte te laten weten welke bewijsmiddelen in het bezit van de autoriteiten zijn, kan de verdachte zijn positie heroverwegen en besluiten al dan niet een verklaring af te leggen. Daarbij wordt aangeraden de bron van de tactische aanwijzing te benoemen.⁴² Hierdoor blijft de verhoorder neutraal terwijl de verdachte door de kracht van de bron bronomsingeling kan ervaren.

³⁷ Leo 2009, p. 334.

³⁸ Bijv. Zupancic in zijn partly concurring opinion, EHRM 27 februari 2001, ECLI:CE:ECHR:2001:0227JUD003335496, NJ 2002, 101, m.nt. T.M. Schalken; S.M. Kassir, 'Why confessions trump innocence', *American Psychologist* 2012, 6, p. 434. Kassir beschrijft hier een onderzoek naar het gewicht dat een bekentenis wordt in een zaak met *strong evidence* tegenover een zaak met *weak evidence*.

³⁹ *The Innocence Project* bericht dat in 365 vernietigde onherroepelijke veroordelingen tot 17 juni 2019 in 28 procent van de zaken een valse bekentenis was afgelegd.
<https://www.innocenceproject.org/dna-exonerations-in-the-united-states/>, laatst geraadpleegd op 17 juni 2019.

⁴⁰ S.M. Kassir, 'Why confessions trump innocence', *American Psychologist* 2012, 6, p. 431-445.

⁴¹ A. van Amelsfoort & I. Rispens, *Handleiding Verhoor*, Den Haag: SDU 2017, p. 470.

⁴² Van Amelsfoort & Rispens 2017, p. 471.

Als de bewijsmiddelen daadwerkelijk bestaan en correct worden voorgehouden, is hier niets op tegen; de verdachte kan dan een geïnformeerde beslissing omtrent zijn procespositie nemen. In die zin is een confronterende verhoortactiek beter te begrijpen als het bieden van een mogelijkheid aan de verdachte om over zijn procespositie na te denken, dan als een essentieel onderdeel van het opsporingsonderzoek en de waarheidsvinding. De bewijsmiddelen waaruit de politie afleidt dat de verdachte betrokken is bij het strafbare feit zijn immers al in hun bezit en blijkbaar overtuigend genoeg om de verdachte daarmee te confronteren.

Dit ligt echter anders als het gaat om verzonnen of gefabriceerd bewijs. Deze tactiek vormt een essentieel onderdeel van de in de Verenigde Staten van Amerika ontwikkelde en veelvuldig toegepaste Reid-methode,⁴³ bijvoorbeeld door een volle map met lege pagina's aan de verdachte te tonen. In de Engelstalige literatuur wordt de confrontatie met niet bestaand bewijs *police trickery* genoemd en is in ieder geval in de Verenigde Staten van Amerika principe niet verboden.⁴⁴ Wat betreft Nederlandse zaken is geen literatuur of jurisprudentie gevonden waaruit duidelijk wordt dat *police trickery* hier te lande (op dezelfde schaal) wordt ingezet als in de Verenigde Staten van Amerika.⁴⁵ Wel laat de *Handleiding Verhoor* de optie open om nog niet onderzochte sporen als confrontatie te gebruiken, zoals de nog niet geanalyseerde op de plaats delict aangetroffen vingerafdruk. Daarentegen moeten verhoorders afzien van onder andere het gebruiken van confrontatie op basis van gefabriceerd bewijs.⁴⁶ Voor de Mr. Big-methode is het gebruik van gefabriceerd bewijs echter wel van belang. In het eindscenario wordt (in Canada) regelmatig gefabriceerd bewijs gebruikt om de hernieuwde aandacht voor het opsporingsonderzoek te onderbouwen. Daarom wordt hier aandacht aan deze vorm van dwang besteed.

Zoals hierboven is geschreven, vindt het confronteren van de verdachte met belastend bewijs plaats zodat de verdachte zijn procespositie kan (her)overwegen en kan bepalen of hij al dan niet (anders) verklaart. Het theoretische fundament van deze tactiek is dat de verdachte rationeel zijn positie afweegt: welke proceshouding is het meest zinvol gezien het tegen mij verzamelde materiaal?⁴⁷ Tegen deze veronderstelde rationaliteit is het een en ander in te brengen. Ten eerste kan worden betwijfeld of het bepalen van de proceshouding en de beslissing om te verklaren (volledig) rationele beslissingen zijn. Ten tweede, als al van een rationele afweging kan worden uitgegaan, kan de onschuldige verdachte in een situatie

43 Zie daarover D. van Toor, J. Mischie, M. Odekerken & M. de Rade, 'The Making a Murderer Files: een analyse van de door toepassing van de Reidverhoortechniek verkregen bekennende verklaring in de zaak-Dassey', *EeR* 2017, 4, p. 149 e.v. Zie ook M.S. Gohara, 'A Lie for a Lie: False Confessions and the Case for Reconsidering the Legality of Deceptive Interrogation Techniques', *Fordham URB. L.J.* 2006, 3, p. 808.

44 Gohara 2006, p. 798 e.v.

45 Leo bericht dat in ongeveer dertig procent van de verhoren die hij als onderzoeker bijwoonde niet bestaand bewijs wordt gebruikt. R.A. Leo, 'Inside the Interrogation Room', *J. Crim. L. & Criminology* 1996, p. 277. Slobogin betwijfeld (in een voetnoot) overigens of *trickery* daadwerkelijk tot (veel) valse bekentenissen en vervolgens gerechtelijke dwalingen leidt. C. Slobogin, 'Deceit, Pretext, and Trickery: Investigative Lies By the Police', *Oregon Law Review* 1997, 4, p. 814.

46 Van Amelsfoort & Rispens 2017, p. 473-474.

47 Zeker in landen waar *plea-bargaining* of andere afspraken tot het standaardarsenaal van de aanklager horen, is het belangrijk om vroegtijdig duidelijkheid te verschaffen over de ingenomen procespositie. In de *common law* systemen is de *entering of a plea* een belangrijk punt van de procedure. De aanklager moet de *arraignment procedure* – hierin wordt de aanklacht formeel aan de verdachte voorgehouden – starten na een redelijke periode na de aanhouding van de verdachte. Tijdens deze procedure moet de verdachte duidelijk maken of hij schuldig of onschuldig zal pleiten. Daarna moet, ten minste in California, maximaal tien *courtdagen* nadat de verdachte zijn standpunt heeft geuit de *preliminary hearing* worden begonnen en zijn voltooid binnen zestig kalenderdagen.

worden gebracht waarin vals bekennen de beste afweging is. Hieronder worden deze twee punten uitgewerkt.

De *rational choice*-theorie is al decennia niet meer leidend in het onderzoek naar de (psychologie van) menselijke oordeelsvorming.⁴⁸ Zeker als een persoon als verdachte wordt gehoord en daarbij te horen krijgt dat sterke bewijzen tegen deze persoon zijn verzameld, is het maken van een rationele afweging lastig. Onder de aandacht van de politie staan, levert normaliter al spanning op. Het direct ondervraagd worden over de betrokkenheid bij een strafbaar feit, meestal nadat de verdachte gedwongen naar het politiebureau is gebracht, is een stressvolle situatie. Als de verdachte tijdens het verhoor ook nog eens wordt geconfronteerd met (niet bestaand) belastend bewijs neemt het stresslevel alleen maar toe. Om onder de directe stress van de verhoorsituatie uit te komen, is het afleggen van de bekende verklaring een mogelijkheid (cf. dezelfde logica bij het afleggen van een bekende verklaring onder tortuur om het geweld te laten stoppen).

Wetenschappelijk onderzoek ondersteunt de voorgaande situatieschets. Spanning kan een oorzaak zijn waardoor een persoon niet langer rationeel en analytisch, maar juist intuïtief denkt en handelt.⁴⁹ Een korte termijn doel kan dan het verlagen van de stress zijn. Het afleggen van een valse bekentenis is in een verhoorsituatie een manier om met de spanning om te gaan.⁵⁰

Mocht toch een rationele afweging worden gemaakt, dan kan ook de onschuldige verdachte in een situatie worden gebracht waarin het bekennen van het strafbare feit – en dus een valse bekentenis afleggen – de beste beslissing is. Als de onschuldige verdachte gelooft dat voldoende en overtuigend bewijs⁵¹ tegen hem bestaat en tevens weet dat het meewerken aan de opsporing en het tonen van spijt strafverminderend werken, zou het vals bekennen uiteindelijk een lagere straf kunnen opleveren dan elke medewerking weigeren en ontkennen. De kosten-batenanalyse⁵² van een verdachte verandert wanneer onafhankelijk belastend bewijsmateriaal aan de analyse wordt toegevoegd. Het is dus zeker niet zo dat het ontkennen bij onschuldige verdachten te allen tijde rationeel gezien de beste strategie is.

3.2.2 Confrontatie met geweld

Naast de confrontatie met bewijs kan de confrontatie met en de toepassing van geweld bijdragen aan de beslissing van een verdachte tot bekennen. Het mag als algemeen bekend

48 Zie hierover bijv. D. van Toor, J. Soeharno & J. Smits, 'Makkelijk gedacht. Over (neuro)psychologie van oordeelsvorming door de rechter', *NJB* 2013, 45, p. 3148-3151. In algemene zin kan ik de volgende boeken aanbevelen: A. Dijksterhuis, *Het slimme onbewuste: Denken met gevoel*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2009; D. Kahneman, *Thinking, fast and slow*, London: Penguin Group 2011.

49 L. Furby & R. Beyth-Marom, 'Risk taking in adolescence: A decision-making perspective', *Developmental Review* 1992, 1, p. 1-44; L.P. Spear, 'The adolescent brain and age-related behavioral manifestations', *Neuroscience & Biobehavioral Reviews* 2000, 24, p. 417-463; R. Yu, 'Stress potentiates decision biases: A stress induced deliberation-to-intuition (SIDI) model', *Neurobiology of Stress* 2016, 3, p. 83-95. Yu schrijft in zijn abstract: 'I review evidence from behavioral studies and neuroimaging research on decision making under stress and propose that stress elicits a switch from an analytic reasoning system to intuitive processes, and predict that this switch is associated with diminished activity in the prefrontal executive control regions and exaggerated activity in subcortical reactive emotion brain areas.'

50 S.M. Kassin & G.H. Gudjonsson, 'The psychology of confessions: A review of the literature and issues', *Psychological Science in the Public Interest*, 2004, 5, p. 56.

51 Dit geldt overigens ook voor de schuldige verdachte. Als een DNA-match wordt gevonden op een kledingstuk op een locatie die iets te maken heeft met het strafbare feit, zegt dit niets over de betrokkenheid van de bron van het DNA bij het strafbare feit maar enkel iets over de aanwezigheid op een bepaalde locatie. De confrontatie met de DNA-match, en onjuiste gevolgtrekking daarover, kan de schuldige verdachte ten onrechte de kosten-batenafweging door laten slaan naar de beslissing om te bekennen.

52 Zie hierover uitvoerig J. Bull, 'Interrogation and Evidence Fabrication', *Economics Research Working Paper Series*, 2013, 4.

worden verondersteld dat de confrontatie met en de toepassing van geweld geen enkele garantie geeft dat de afgelegde verklaring de waarheid betreft. De dreiging met geweld of de toepassing van geweld tijdens een verhoorsituatie is een schending van artikel 3 EVRM.⁵³ Het gebruik van de door schending van artikel 3 EVRM verkregen belastende verklaring levert een schending van artikel 6 EVRM op.⁵⁴ Ook tijdens andere gesprekken, niet zijnde een verhoor, levert de dreiging met of de toepassing van geweld een zodanige druk op dat niet kan worden gezegd dat de verdachte in vrijheid een verklaring aflegt.

Deze vormen van dwang leveren een hoog risico op valse bekentenissen op, omdat het mogelijk is dat de verdachte bekent simpelweg om onder de druk uit te komen. De raadvrouw van een van de verdachten in de *Posbankmoord* schetst de volgende situaties die zich zouden hebben voorgedaan tijdens de Mr. Big-operatie: ‘Zo moest de verdachte samen met undercoveragent [naam 3] een groepslid ophalen dat zojuist iemand zou hebben neergeschoten, moest hij helpen met het uitwissen van kruitsporen en bloed en moest hij foto’s maken van een overdracht van een envelop voor iemand die een alibi had verschaft aan één van de bendeleden. Ook zou de undercoveragent [naam 3] in aanwezigheid van de verdachte zijn auto hebben verlaten met een vuurwapen om één en ander “uit te praten” met een groep “kampers” en hebben de undercoveragenten een situatie in scène gezet waarin undercoveragenten [naam 1] en [naam 2] met een auto bij de loods aankomen die onder het bloed zit, met het verhaal dat [naam 1] iemand heeft neergeschoten.’⁵⁵

Dit zijn situaties die bij de verdachte het geloof moeten wekken dat hij met een gewelddadige organisatie te maken heeft,⁵⁶ en dat geloof heeft natuurlijk invloed op de beslissing om een bekentenis af te leggen. Als de kosten van het blijven ontkennen tegen Mr. Big het toepassen van geweld is, kan de verdachte namelijk gerechtvaardigd geloven zelf een mogelijk slachtoffer van de gewelddadige organisatie te worden. Bij de verdachte zou daarnaast het geloof kunnen ontstaan dat de rechters later wel opmerken dat zijn bekentenis vals is, aangezien er geen ander bewijs is; hij is tenslotte onschuldig. In dat geval is het lid worden van een organisatie waarin veel geld kan worden verdiend aantrekkelijk (baten), terwijl de kosten gering zijn. Andersom kunnen de kosten voor ontkennen hoog zijn – de verdachte loopt levensgevaar volgens zijn eigen perspectief – terwijl de baten volledig wegvallen doordat hij/zij uit de organisatie moet vertrekken.⁵⁷

3.2.3 Psychologische dwang

De argumentatie zoals hierboven is uiteengezet, gaat ook op voor het gebruik van psychologische dwang. Ook met psychologische dwang wordt geprobeerd de verdachte in een positie te brengen waarin hij gedwongen wordt om te bekennen om onder de druk uit te komen. Het is niet voor niets dat de *Handleiding Verhoor*, en de daarin uiteengezette Standaardverhoorstrategie (SVS), terughoudendheid met het toepassen van druk voorschrijft (ook omdat ‘druk al ontstaat door de situatie waarin de verdachte zich bevindt’), maar dat wel indringend mag worden ondervraagd.⁵⁸

Psychologische dwang is normaliter veel subtieler dan fysieke dwang, en wordt mede daarom mogelijk als minder ingrijpend gezien. Zo bespreekt Beenackers psychologische

53 EHRM (GK) 1 juni 2010, ECLI:CE:ECHR:2010:0601JUD002297805, «EHCRC» 2010/105, m.nt. Van der Velde, par. 166 (*Gäfgen / Duitsland*).

54 Zie EHRM 31 oktober 2017, ECLI:CE:ECHR:2017:1031JUD002276708, «EHCRC» 2018/13, m.nt. Van Toor over de relatie van artikel 3 EVRM schendingen en het eerlijk procesrecht.

55 PHR 18 juni 2019, ECLI:NL:PHR:2019:648, rn. 118, 131.

56 PHR 18 juni 2019, ECLI:NL:PHR:2019:648, rn. 131.

57 PHR 18 juni 2019, ECLI:NL:PHR:2019:648, rn. 119.

58 Van Amelsfoort & Rispens 2017, p. 356-357.

dwang onder de noemer “psychologische beïnvloeding”,⁵⁹ een term die naar weten van de auteurs nooit wordt gebruikt bij fysieke dwang (of dus fysieke beïnvloeding) en ook niet passend is. Sympathie tonen is ook een beïnvloedingsstrategie,⁶⁰ maar daarvan kan niet worden gezegd dat daarmee dwang wordt uitgeoefend om iemands mentale weerbaarheid te breken. Door sympathie op te wekken wordt door middel van positieve bevestiging gepoogd de verdachte te laten praten. Dwang is een vorm van beïnvloeding, maar niet elke psychologische beïnvloedingsstrategie oefent dwang uit. In deze subparagraaf gaat het om de toepassing van psychologische dwang die bedoeld is om de mentale weerbaarheid van de verdachte te breken.

Een van de meest problematische vormen van psychologische dwang die in verhoorsituaties worden toegepast zijn minimalisatie en maximalisatie. Bij maximalisatie wordt doorgaans gebruik gemaakt van hardere technieken of *scare tactics* die confronterend van aard zijn en zijn ontworpen om de nadruk te leggen op de ernst van de situatie.⁶¹ Voorbeelden van maximalisatie zijn het uiten van absolute zekerheid met betrekking tot de schuld van de verdachte, het overdrijven van deernst van de overtreding en bluffen over het verzamelde bewijs. Een concreet voorbeeld van maximalisatie is: ‘Wij hebben al zoveel bewijs; ontkennen heeft geen enkele zin’. Bij minimalisatie worden juist allerlei aspecten bagatelliseerd,⁶² zoals de ernst van het feit. De verdachte krijgt bijvoorbeeld te horen dat iedereen zoiets weleens overkomt of dat het bekennen geen grote invloed op het proces zal hebben. Uit het onderzoek van Kassin & McNall blijkt dat een minimalisatie- en/of maximalisatiestrategie de perceptie van de verdachte met betrekking tot de gevolgen van het bekennen manipuleert en door de verdachte wordt geïnterpreteerd als respectievelijk het equivalent van een verwachting van clementie (als een bekentenis wordt verstrekt) of een dreiging met een strengere straf (indien geen bekentenis wordt gegeven).⁶³ Juist minimalisatiestrategieën leiden tot meer valse (maar ook correcte) bekentenissen,⁶⁴ en onschuldige verdachte zijn gevoelig voor *offers of leniency*.⁶⁵

Deze twee strategieën worden veelvuldig in Mr. Big-operaties toegepast. Maximalisatie in een stereotype Mr. Big-operatie bestaat bijvoorbeeld uit het overdrijven van het gevaar dat het strafrechtelijke onderzoek naar de verdachte (het *target* van de Mr. Big-operatie) vormt voor de organisatie, of het overdrijven van de rol van de bekentenis voor toetreding tot de groep of een vluchtplan.⁶⁶ Gezien de gewelddadigheid van de organisatie zou het leven van de verdachte ook gevaar lopen. Minimalisatie wordt toegepast om de juridische gevolgen van de bekentenis te bagatelliseren. Er wordt namelijk gesuggereerd dat Mr. Big alle informatie nodig heeft die de verdachte over het strafbare feit bezit zodat hij het strafrechtelijke onderzoek kan manipuleren. Als de verdachte een kosten-batenanalyse maakt alleen op basis van deze maximalisatie of minimalisatie-uitgangspunten (veel financieel gewin, geen repercussies van de organisatie, vluchtplan tegenover geringe of geen juridische

59 E.M.Th. Beenackers, *Bijzondere verhoormethoden*, Den Haag: WODC Onderzoeksnotities 1998/6, par. 2.3.1.

60 Zie de beschrijving van zes gangbare beïnvloedingsstrategieën in R.B. Cialdini, *Influence: Science and Practice*. Boston: Pearson Allyn and Bacon 2009.

61 S.M. Kassin & K. McNall, ‘Police Interrogations and Confessions. Communicating Promises and Threats by Pragmatic Implication’, *Law and Human Behavior* 1991, 3, p. 233.

62 Kassin & McNall 1991, p. 233.

63 Kassin & McNall 1991.

64 M.B. Russano, C.A. Meissner, F.M. Narchet & S.M. Kassin, ‘Investigating true and false confessions within a novel experimental paradigm’, *Psychological Science*, 2005, 6, 481-486.

65 J.F. Sigurdsson & G.H. Gudjonsson, ‘The relationship between types of claimed false confession made and the reasons why suspects confess to the police according to the Gudjonsson Confession Questionnaire (GCQ)’, *Legal & Criminological Psychology* 1996, 1, 259-269.

66 Logischerwijs is een bekentenis helemaal niet nodig om een goed vluchtplan op te stellen.

consequenties) lijkt het afleggen van een bekennende verklaring de enige rationele beslissing, maar daarmee niet per se de waarheidsgetrouwe beslissing.

In het onderzoek naar de *Posbankmoord*, bijvoorbeeld, wordt (volgens de raadvrouw) door 'de undercoveragenten de verdachte verteld dat zij hadden begrepen dat hij verdachte was in het onderzoek naar de *Posbankmoord* en dat hij maar beter kon vertrekken als hij niets met de zaak te maken had, omdat hij een risico voor de operatie zou vormen. [...] Ook is de verdachte beloofd dat hij zou worden geholpen om naar Spanje te vluchten met een nieuw paspoort, maar dan zou hij wel moeten toegeven wat hij had gedaan.'⁶⁷

3.3 *Tijdens de gehele operatie: the contamination error*

Hierboven is geschreven dat Leo drie belangrijke (co-)oorzaken voor valse bekentenissen ziet,⁶⁸ waarvan de *misclassification error* en de *coercion error* al zijn behandeld. De laatste oorzaak die Leo noemt, is de *contamination error*. Op basis van misclassificatie komt of blijft de verdachte centraal staan in een opsporingsonderzoek. Aan de hand van dwang kan worden uitgelegd waarom een verdachte zich bewogen voelt om een bekentenis af te leggen. Met de *contamination error* kan worden verklaard waarom veel valse bekentenissen voor waar worden aangezien.⁶⁹

Daderkennis is kennis waarover alleen een dader kan beschikken en waar een onschuldige onmogelijk weet van kan hebben.⁷⁰ Dat de verdachte daderkennis produceert, betekent niet dat die persoon de primaire bron van de daderkennis is. Het is, uiteraard, van essentieel belang dat de verdachte de daderkennis zelfstandig en onafhankelijk naar voren brengt: kennis uit tweede hand trekt namelijk meteen de daadwerkelijke betrokkenheid van de verdachte bij het strafbare feit in twijfel. Enkele potentiële problemen steken hier de kop op. Wat als de opsporingsambtenaar de verdachte doorslaggevende kennis voert, welke door simpele herhaling of instemming van de verdachte onder zijn naam in het proces-verbaal komt te staan? Wanneer de verdachte zogeheten 'politiekennis',⁷¹ kennis waarover de politie beschikking heeft of denkt te hebben terwijl de verdachte niet over die kennis beschikt,⁷² in de mond gelegd krijgt, zal dit de illusie van daderkennis respectievelijk daderschap kunnen wekken. Deze problematiek speelt bij valse bekentenissen een belangrijke rol. Het is van belang om bewust te zijn van het feit dat daderkennis dus niet altijd daderschap impliceert. Zoals hierboven beschreven zijn er genoeg manieren denkbaar waarop daderkennis door een onschuldige verdachte wordt "geopenbaard". Het feit dat een bepaalde verklaring een bekentenis inhoudt, doet hier niet aan af: een bekentenis kan vals zijn en ook in valse bekentenissen kan daderkennis terugkomen.

Om de diagnostische waarde van een verklaring te kunnen beoordelen, is het van belang het verhoor in de context te kunnen beoordelen. Een in (gerecontextualiseerde) monoloogstijl opgemaakt proces-verbaal maakt meestal niet duidelijk welke vragen op welke wijze en hoe vaak die vragen zijn gesteld. In de vraagstelling kan eenvoudig aan de

67 PHR 18 juni 2019, ECLI:NL:PHR:2019:648, rn. 119.

68 R.A. Leo, 'False Confessions: Causes, Consequences, and Implications', *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 2009, 3, p. 333 e.v. Zie ook M. Vanderhallen e.a., *Rechtsbijstand en de waarde van het verhoor. Een studie naar de te verwachten gevolgen op de verklaringsbereidheid en de opsporing en bewijsvoering in strafzaken van het verlenen van rechtsbijstand voorafgaand en tijdens het verhoor*, Maastricht: Maastricht University 2014, p. 78.

69 S.C. Appelby, L.E. Hasel & S.M. Kassin, 'Police-induced confessions: an empirical analysis of their content and impact', *Psychology, Crime & Law* 2013, 2, p. 111-128.

70 J.T. Israëls & P.J. van Koppen, 'Daderkennis, politiekennis en sturend verhoren', *R&R* 2006, 1, p. 8.

71 Dit begrip wordt geïntroduceerd in J.T. Israëls, *De bekentenissen van Ina Post*, Alphen aan den Rijn: Kluwer 2004, p. 33-36.

72 J.T. Israëls & E.G.C. Rassin, 'Daderkennis, politiekennis en onschuld-kennis', *EeR* 2014, 4, p. 116.

verdachte daderkennis worden gevoed en in een monoloog proces-verbaal als de zijne worden gepresenteerd, bijvoorbeeld wanneer de verdachte op een gesloten vraag bevestigend antwoordt. Zeker bij langdurige verhoren of trajecten, zoals een Mr. Big-operatie,⁷³ is het (in ieder geval op basis van de geringe documentatie in het Nederlandse strafprocesrecht van de operatie⁷⁴ of het “knippen” van een belastende zin uit een proces-verbaal ongeacht de context⁷⁵) onmogelijk na te gaan hoe de verdachte aan daderkennis is gekomen en of de verdachte de daderkennis zelfstandig heeft geproduceerd.

3.4 De persoon van de verdachte

Niet alleen het gedrag van de verhoorders is een factor die bijdraagt aan de waarheidsgetrouwe totstandkoming van de verklaring. Ook de persoon van de verdachte is een factor die mede de kans bepaalt of de verdachte een onjuiste bekende verklaring aflegt.⁷⁶ Zoals uit de beschrijving van de methode in paragraaf 2 blijkt, wordt uitvoerig voorbereidend onderzoek gedaan naar de persoonlijke omstandigheden van de verdachte zodat het WOD-team op bepaalde karaktereigenschappen, persoonlijke voorkeuren of situationele omstandigheden kan inspelen. In het onderzoek naar de dood van Goedhart speelt de liefde voor bepaalde auto's (en het bijbehorende *jet-set* leven) een belangrijk deel van het scenario om het contact met de verdachte te intensiveren.⁷⁷ In het onderzoek naar de dood van Wiegink lijkt de financiële kwetsbaarheid van de verdachte te zijn uitgebuit⁷⁸ en wijst de raadvrouw erop dat de verdachte op kosten van de *undercover*agenten veel alcoholhoudende drank consumeerde.⁷⁹ De Mr. Big-methode is dus maatwerk, gebaseerd op de persoon van de verdachte, maar bepaalde persoonlijke eigenschappen kunnen valse bekentenissen verklaren.

Twee persoonlijke eigenschappen die mede bepalen of een persoon vatbaar is om een valse bekentenis af te leggen, zijn suggestibiliteit en inschikkelijkheid/meegaandheid (*compliance*).⁸⁰ *Suggestibiliteit* is de mate waarin een persoon ontvangen informatie aanneemt als de waarheid en in zijn eigen herinneringen incorporeert, waardoor daaropvolgende gedragsreactie wordt beïnvloed. Een persoon met een hoge mate van *meegaandheid* heeft de neiging om tegen autoriteiten op te kijken, de neiging hun richtlijnen en adviezen op te volgen en probeert confrontaties en conflicten met anderen zoveel mogelijk uit de weg te gaan.

73 De operatie in *Goedhart* duurde 13 maanden. Informatie over de duur van het traject in de *Posbankmoord* kon ik niet achterhalen. Zie ook PHR 18 juni 2019, ECLI:NL:PHR:2019:648, rn. 129: ‘Het hof heeft overwogen dat de periode waarin de undercoveroperatie heeft plaatsgevonden niet buitensporig lang is geweest en dat het voor de effectiviteit van deze opsporingsmethode noodzakelijk is om het vertrouwen bij de verdachte te winnen en dat dit tijd kost. Het hof heeft evenwel niet vastgesteld hoe lang de undercoveroperatie heeft geduurd, zodat zijn conclusie niet wordt gestaafd door enige feitelijke vaststelling.’

74 Van Koppen & Horselenberg 2018, par. 6.

75 Vgl. PHR 18 juni 2019, ECLI:NL:PHR:2019:648, rn. 133: ‘Bij dit alles wrekt zich dat het hof de verklaring min of meer geïsoleerd lijkt te bezien in plaats van deze in de context van de undercoveroperatie als geheel te plaatsen.’

76 J.P. Blair, ‘The roles of interrogation, perception, and individual differences in producing compliant false confessions’, *Psychology, Crime & Law* 2007, 2, p. 173-186.

77 ‘*Hoe Wim S. een moord in Kaatsheuvel bekende die hij absoluut niet wilde bekennen: een reconstructie*’ <https://www.bd.nl/loon-op-zand/hoe-wim-s-een-moord-in-kaatsheuvel-bekende-die-hij-absoluut-niet-wilde-bekennen-een-reconstructie-a3d173d6/>, laatst geraadpleegd op 5 juni 2019.

78 PHR 18 juni 2019, ECLI:NL:PHR:2019:648, rn. 130.

79 PHR 18 juni 2019, ECLI:NL:PHR:2019:648, rn. 133.

80 G.H. Gudjonsson, J.F. Sigurdsson, O.O. Bragason, A.K. Newton & E. Einarsson, ‘Interrogative suggestibility, compliance and false confessions among prisoners and their relationship with attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) symptoms’, *Psychol Med.* 2008, 7, p. 1037-1044.

Beide factoren zijn ook van belang voor het contact tussen de *undercover*agenten en de verdachte in een Mr. Big-operatie. Ten eerste is het onze veronderstelling dat de verdachten die betrokken raken in een Mr. Big-operatie bovengemiddeld op suggestibiliteit scoren. Door de *undercover*agenten worden allerlei illusies voorgeschoteld, die de verdachte als waar moet accepteren. Een wantrouwig persoon is hoogstwaarschijnlijk minder vatbaar om in de Mr. Big-val te trappen.⁸¹ Tijdens de *intelligence probe* (ten minste in Canada⁸²) worden deze eigenschappen van de verdachte in kaart gebracht, en in de Canadese *True East*-zaak leidde dit ertoe dat een van de medeverdachten werd *getarged* omdat de autoriteiten veronderstelde dat de medeverdachte niet ontvankelijk voor de avances zou zijn. Ten tweede is het onze veronderstelling dat verdachten die betrokken raken in een Mr. Big-operatie ook bovengemiddeld op meegaandheid scoren. Zij moeten de autoriteit van de leidende figuur uit de fictieve organisatie accepteren, de richtlijnen van de organisatie volgen en confrontaties binnen de organisatie uit de weg gaan om succesvol in de organisatie te worden geïntegreerd. Kort gezegd, twee eigenschappen waarvan bekend is dat zij bijdragen aan de beslissing van een verdachte om een valse bekentenis af te leggen zijn ook medebepalend of de verdachte ontvankelijk is voor Mr. Big.

3.5 Afsluiting

Hierboven zijn verschillende factoren besproken die eraan kunnen bijdragen dat een verdachte een valse bekentenis aflegt, en juist in de Mr. Big-operatie kunnen veel, zo niet alle, van deze factoren worden teruggevonden. De focus wordt gelegd op een verdachte die al jaren in beeld is maar waartegen na jaren onderzoek geen tot weinig bewijs is gevonden (dit kan een *classification error* zijn); de *undercover*agenten in de gefingeerde criminele organisatie maken gebruik van minimalisatie- en maximalisatietechnieken door de consequenties van het bekennen te bagatelliseren en de gevolgen van wel of niet toetreden tot de organisatie te overdrijven (*coercion error*); en de gesprekken tussen de *undercover*agenten en de verdachte worden niet of nauwelijks opgenomen waardoor oncontroleerbaar is hoe de verdachte aan bepaalde informatie komt en of hij bepaalde dingen daadwerkelijk heeft gezegd zoals de *undercover*agenten later hebben geverbaliseerd (*contamination error*). Daarnaast speelt de fictie die met de door Mr. Big geleide organisatie wordt opgetuigd in op twee persoonlijkheidskenmerken waarvan het bekend is dat zij bijdragen aan de kans op valse bekentenissen: namelijk suggestibiliteit en *compliance*. Juist bij de Mr. Big-methode moet de verdachte open staan voor de suggesties die leden van de organisatie doen en uiteindelijk ook *compliant* zijn aan de door Mr. Big geformuleerde verzoeken. Door het hierboven genoemde samenspel van factoren kan bijna per definitie worden getwijfeld aan de waarheidsgetrouwheid van de tegen Mr. Big afgelegde bekennende verklaring.

4. De methode vanuit juridisch perspectief bekeken

Zoals eerder al aangehaald kunnen de hierboven beschreven factoren ook worden gebruikt om een juridisch oordeel over eventuele schending van de verklaringsvrijheid tijdens de Mr. Big-operatie te vellen. In deze paragraaf wordt de verklaringsvrijheid van de verdachte tijdens zijn betrokkenheid bij de Mr. Big-methode beoordeeld vanuit juridisch perspectief. Dat gebeurt aan de hand van het in 2019 gewezen arrest van de Hoge Raad. Daarin oordeelde hij dat zowel in de *Posbankmoord* als *Goedhart* beide gerechtshoven de verwerping

81 Vgl. G.H. Gudjonsson, 'Interrogative Suggestibility and Compliance', in: A.M. Ridley, F. Gabbert & D.J. La Rooy (eds.), *Suggestibility in Legal Contexts*, Chichester: Wiley-Blackwell 2013, p. 51.

82 Zie de beschrijving daarvan in de afleveringen over de *True East*-zaak in Netflix docuserie *The Confession Tapes*.

van de verweren strekkende tot bewijsuitsluiting doordat de verklaringenvrijheid van de verdachte is geschonden ontoereikend hebben gemotiveerd.⁸³ Maar wat de verklaringenvrijheid precies betekent en waar de grens ligt tussen geoorloofde en ongeoorloofde invloed op de vrije keuze om te verklaren, is moeilijk vast te stellen.⁸⁴ Hieronder wordt daartoe het toetsingskader van de Hoge Raad nader beschreven en de toepassing daarvan in vier uitspraken beoordeeld in het licht van de in paragraaf 3 beschreven theorie van valse bekentenissen.

4.1 *De Hoge Raad over de beoordeling van de verklaringenvrijheid binnen het stelselmatig inwinnen van informatie*

Volgens de Hoge Raad zijn '[v]oor die beoordeling of de verklaringenvrijheid van de verdachte in zo een geval is aangetast, in bijzonder van belang het verloop van het opsporingstraject, de eventueel reeds door de verdachte ingenomen proceshouding met betrekking tot de strafbare feiten waarvan hij wordt verdacht, de mate van (psychische) druk die in dat traject op de verdachte is uitgeoefend, de mate en de wijze van binnen dat traject toegepaste misleiding van de verdachte en de bemoeienis die opsporingsambtenaren hebben gehad met de inhoud van (wezenlijke onderdelen van) de door de verdachte afgelegde verklaring. Bij deze beoordeling is voorts van belang de duur en intensiteit van dat traject, de strekking en frequentie van de contacten met de verdachte zelf en de in het vooruitzicht gestelde positieve of negatieve consequenties als de verdachte wel of juist geen opheldering geeft over bepaalde zaken. [...] Teneinde de rechter in staat te stellen een en ander te kunnen beoordelen, is van groot belang dat hij inzicht heeft in het concrete verloop van de uitvoering van de opsporingsmethode en de interactie met de verdachte die daarbij heeft plaatsgevonden. Mede met het oog daarop is een voldoende nauwkeurige verslaglegging aangewezen, door naleving van de wettelijke eisen met betrekking tot de inhoud van het bevel waarop het optreden van opsporingsambtenaren berust alsook de in art. 152 Sv bedoelde verplichting van de opsporingsambtenaar tot het opmaken van proces-verbaal en de in art. 126aa Sv en art. 149a Sv omschreven verplichtingen tot voeging van processtukken. Deze verslaglegging dient inzicht te geven in het verloop van de uitvoering van de opsporingsmethode over de gehele periode waarin deze is ingezet, en in het bijzonder een voldoende nauwkeurige weergave van de communicatie met de verdachte te omvatten. Naast verslaglegging door middel van verbalisering ligt het in de rede dat, voor zover dat bij de uitvoering van het opsporingstraject mogelijk is, die communicatie auditief of audiovisueel wordt geregistreerd' (onze onderstreping).⁸⁵

In de *Posbankmoord* overweegt de Hoge Raad vervolgens dat het gerechtshof de verwerping van het verweer dat de verklaringenvrijheid is geschonden niet *toereikend* heeft gemotiveerd. Het gerechtshof had volgens de Hoge Raad in het bijzonder aandacht moeten schenken aan de misleiding (door het in het vooruitzicht stellen van betalingen en het gefingeerde geweld tegen personen) waardoor de verdachte onder druk is gezet om te verklaren.⁸⁶ Gezien het feit dat de Hoge Raad de beloofde toekomstige baten – die de organisatie aan de verdachte in het vooruitzicht stelt – en de negatieve consequentie – dat de verdachte met geweld tegen zichzelf rekening moet houden als hij niet ingaat op de verwachtingen van de organisatie – vooropstelt, lijkt de Hoge Raad vooral (zonder dat expliciet te benoemen) maximalisatiestrategieën als problematisch te zien, of preciezer: als ongerechtvaardigde

83 HR 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1982; HR 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1983.

84 Th.O.M. Dieben & J. Boksem, 'Zwijgrecht', in: *T&C Strafvoeding*, online, actueel tot 1 juli 2019, aant. 3b.

85 HR 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1983, r.o. 5.2.2.

86 HR 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1983, r.o. 5.4.3.

beïnvloeding van de vrije keuze om een verklaring af te leggen (verklaringsvrijheid in *abstracto*).

Waarbij het in de *Posbankmoord* enkel om de beïnvloeding van de keuze om te verklaren in *abstracto* gaat, legt de Hoge Raad in de zaak *Goedhart* de nadruk ook op de verklaringsvrijheid in *concreto*. Volgens de Hoge Raad heeft het gerechtshof ten onrechte niet in de beoordeling van het verweer betrokken in welke mate de verklaringsvrijheid is geschonden doordat de autoriteiten *inhoudelijke* invloed hebben uitgeoefend op de verklaring.⁸⁷ Daar komt bij dat de tijdslijn in de betreffende zaak van belang is: De verdachte heeft volgens de processen-verbaal voor het eerst een bekennende verklaring afgelegd nadat hem een ‘lucratief aanbod is gedaan tot indiensttreding bij een fictief bedrijf’.⁸⁸ Hier is het wederom de maximalisatiestrategie van de Mr. Big-methode – waarbij de toekomstige financiële mogelijkheden voor de verdachte worden overdreven – die door de Hoge Raad voorop wordt gesteld.

Dit alles leidt ertoe dat in beide zaken de arresten van de gerechtshoven worden vernietigd en beide zaken worden verwezen naar het gerechtshof Den Haag. De arresten van dat gerechtshof staan in de volgende paragraaf centraal, net zoals het vonnis en het arrest in de zaak *Van Dillenburg*. Daarin wordt bekeken hoe het gerechtshof Den Haag, de rechtbank Amsterdam en het gerechtshof Amsterdam invulling hebben gegeven aan de criteria zoals de Hoge Raad die heeft ontwikkeld in de in deze paragraaf besproken arresten.

4.2 ***De beoordeling van de Mr. Big-methode in de feitenrechtspraak na het arrest van de Hoge Raad in de Posbankmoord, Goedhart en Van Dillenburg***

4.2.1 *Posbankmoord*

De Hoge Raad vernietigde het arrest van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden uit 2018.⁸⁹ Volgens de Hoge Raad had het hof niet voldoende gemotiveerd waarom de verklaringsvrijheid niet is aangetast. Het had er namelijk alle schijn van dat de verdachte feitelijk in een verhoorsituatie is komen te verkeren waarbij de opsporingsambtenaren bemoeienis hebben gehad met de inhoud van wezenlijke onderdelen van de door de verdachte afgelegde verklaring. De mate en wijze van binnen het opsporingstraject toegepaste misleiding hadden het hof aanleiding moeten geven uitdrukkelijk te beoordelen of de verdachte vanwege de – door de verdachte als geharde criminelen beschouwde politieambtenaren – in het vooruitzicht gestelde consequenties zodanig onder druk was gezet, dat de door de verdachte afgelegde verklaringen in strijd met zijn verklaringsvrijheid zijn verkregen.

Het gerechtshof Den Haag waarnaar de zaak na cassatie werd verwezen heeft de door de verdachte afgelegde verklaringen tegenover de undercoveragenten echter niet gebruikt voor het bewijs. Het hof kon andere bewijsmiddelen selecteren en heeft ook andere bewijsmiddelen geselecteerd,⁹⁰ die tot het bewijs hebben bijgedragen.⁹¹ Een nieuwe beoordeling met betrekking tot de verklaringsvrijheid binnen het ingezette Mr. Big-traject ontbreekt dan ook in dit arrest van het Haagse hof. Gezien de aanwezige bewijsmiddelen

87 HR 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1982, r.o. 5.3.3.

88 HR 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1982, r.o. 5.3.3.

89 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 15 maart 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:2415+2416.

90 ‘Het hof zal, uitgaande van de vrijheid van de selectie en waardering van bewijsmiddelen, de verklaringen van de verdachte, zoals afgelegd tijdens het undercovertraject, niet tot het bewijs bezigen. Nu het hof deze verklaringen niet tot het bewijs zal bezigen, hoeft het niet meer te beslissen op de subsidiair door de verdediging naar voren gebrachte verweren.’

91 Daartoe behoorden de belastende verklaringen van zijn mededader, alsmede de bivakmuts met aan de binnenkant DNA van de verdachte, die dichtbij de uitgebrande auto in Erp is aangetroffen.

is dit geen verrassende wending,⁹² maar voor de rechtsontwikkeling een gemiste kans. Deskundige Rassin benoemt in zijn op vordering van de raadsheer-commissaris opgemaakt onderzoek juist de problematische aspecten van het mini- en maximaliseren tijdens de Mr. Big-methode. Tevens interessant is dat Rassin de verdachte psychologisch heeft onderzocht en dat de verdachte ‘hoog scoort op twee risicofactoren voor het afleggen van een valse bekentenis’.⁹³ Ondanks dat deze twee factoren niet nader worden benoemd, lijkt uit de omschrijving af te leiden dat het gaat om meegaandheid en suggestibiliteit. Dat betekent dat het gerechtshof in deze zaak de kans had de methode te beoordelen op basis van de psychologische inzichten zoals die ook in deze bijdrage zijn beschreven, maar dat hij – door de selectie van de bewijsmiddelen – daarover verder geen standpunt hoefde in te nemen.

4.2.2 Goedhart

De Hoge Raad vernietigde eveneens het arrest van het gerechtshof 's-Hertogenbosch uit 2018⁹⁴ vanwege een gebrekkige motivering, met name als het gaat om de invloed die de opsporingsambtenaren hebben gehad op de inhoud van de verklaring van verdachte Wim S. Deze S. stond sinds het overlijden van zijn vriendin in 2010 centraal in het onderzoek naar haar dood. In de meer dan een jaar durende Mr. Big-methode werd S. betrokken in de fictieve organisatie van zijn ‘vriend’ Joep en ‘Mr. Big’ Philipe.⁹⁵ S. verrichte verschillende (goedbetaalde) werkzaamheden waarin de rijkdom van de organisatie en de bereidheid tot geweld niet onder stoelen of banken werd gestoken.⁹⁶ Tijdens de climax van de operatie in Marbella – waar S. een goedbetaalde baan kon krijgen – blijft hij in eerste instantie ontkennen. Uiteindelijk bekennt S. huilend op zijn knieën de moord op Goedhart.

Zoals besproken onder 4.1 acht Hoge Raad het van groot belang dat bij Mr. Big-operaties de verslaglegging door opsporingsambtenaren over de gehele periode waarin deze is ingezet de rechter in staat stelt om het genoemde toetsingskader toe te passen. In zijn arrest van 16 februari 2022 legt het gerechtshof Den Haag⁹⁷ de vinger op deze zere plek. De verslaglegging tijdens het onderzoek tegen S. – waarbij geen (audio)visuele verslaglegging heeft plaatsgevonden – is volgens het hof op essentiële punten onvolledig, terwijl dit juist van groot belang is om de mate van misleiding en de manier waarop het vertrouwen van S. is gewonnen te toetsen. Het hof hekelt met name de gebrekkige verslaglegging omtrent de eerdergenoemde werkzaamheden – waarbij de ‘wereld’ van luxe en rijkdom waarin de verdachte terecht kwam en klussen voor ‘vips’ moest uitvoeren de organisatie aantrekkelijker moest maken – en de wijze waarop de band met ‘Joep’ tot stand is gekomen. Wat betreft deze persoonlijke band blijkt uit de wél geverbaliseerde gesprekken, tijdens de climax in Marbella, dat ‘Joep’ ‘als een broer’ werd gezien door S. Ook is komen vast te staan dat ‘Joep’ zelf ernstig nadeel zou ondervinden als S. niet zou bekennen – en daardoor de goedbetaalde baan niet zou krijgen – omdat hij geld verschuldigd was aan een derde. Het hof constateert dat deze verhouding in belangrijke mate heeft bijgedragen aan de bekentenis (mogelijke *coercion error*), maar dat de totstandkoming van deze verhouding te beperkt is geverbaliseerd.

92 D.A.G. van Toor, ‘De Mr. Big-methode en artikel 341 lid 4 Sv’, *Strafblad* 2019/48.

93 Gerechtshof Den Haag 26 februari 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:293.

94 Gerechtshof 's-Hertogenbosch 5 februari 2018, ECLI:NL:GHSHE:2018:421.

95 De in het arrest geanonimiseerde namen van de *undercover*agenten zijn een publiek geheim, zie ‘*Moordzaak Heidi Goedhart: hoe de bekentenis van Wim S. tot stand kwam*’, www.omroepbrabant.nl laatst geraadpleegd op 02 oktober 2022.

96 Zo droeg één van de *undercover*agenten een duur horloge die hij van een ‘vip’ zou hebben gekregen en reed men in dure auto’s naar de goedbetaalde klussen.

97 Gerechtshof Den Haag 16 februari 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:205.

Ook in dit arrest blijken de maximalisatie – de goedbetaalde baan – en minimalisatie – het kon de organisatie niets schelen als S. schuldig was en ze zouden hem helpen om een oplossing te vinden – door het hof als problematisch te worden gezien.⁹⁸ Het hof constateert echter dat vanwege de gebrekkige verbalisering de mate waarin deze strategieën invloed hebben gehad op de verklaringsvrijheid niet kunnen worden onderzocht. Dit maakt het onmogelijk om een eventuele *coercion-* en/of *contamination error* gedegen te onderzoeken. Dit alles is reden voor het hof om te constateren dat tijdens deze Mr. Big-methode de verbaliseringsplicht van artikel 152 Sv is geschonden.

Het hof constateert desondanks (indirect) dat het aannemelijk is dat de verklaringsvrijheid van S. is geschonden. Daarbij gebruikt het hof het rapport van deskundige Rassin, die concludeert dat de kans dat S. onder invloed van de eerdergenoemde maximalisatie en minimalisatie tot een valse bekentenis over zou gaan, minimaal 43% is. Het hof redeneert dat deze (grote) kans op een valse bekentenis een belangrijke factor is in het oordeel omtrent de verklaringsvrijheid van de verdachte. Het hof concludeert dat het ‘aannemelijk’ is dat S. zijn bekende verklaring niet in vrijheid heeft kunnen afleggen. Op basis van de twee genoemde schendingen – van de verbaliseringsplicht en de verklaringsvrijheid – concludeert het hof dat er sprake is van onherstelbare vormverzuimen in de zin van artikel 359a Sv. In lijn van de overwegingen van de Hoge Raad in deze kwestie besluit het hof dan ook om de verklaring van S. uit te sluiten van het bewijs.⁹⁹ De overige bewijsmiddelen zijn volgens het hof onvoldoende om de betrokkenheid van S. bij de dood van Goedhart te bewijzen en spreekt de verdachte dan ook vrij.¹⁰⁰

4.2.3 Van Dillenburg

De rechtbank Amsterdam¹⁰¹ sprak Ad K. (en zijn medeverdachte Fred T.) in 2021 vrij van de moord/doodslag op Patrick van Dillenburg omdat zij, kort gezegd, de rechtmatigheid van de na een langdurig WOD-traject afgelegde bekende verklaringen, evenals het gerechtshof Den Haag in de zaak-*Goedhart*, onvoldoende kon beoordelen.¹⁰² In anderhalf jaar slaagden twee agenten erin een zakelijke en vriendschappelijke relatie op te bouwen met K. en zijn vriendin. Zij gebruikten daarbij dus de Mr. Big-methode: de agenten hielden K. voor dat hij voor hen zou kunnen komen werken en dat daarbij veel geld te verdienen viel. K. moest dan wel open kaart spelen over zijn verleden. Uiteindelijk vertelde K. tijdens meerdere gesprekken hoe hij en zijn medeverdachte Van Dillenburg om het leven hadden gebracht. K. verklaarde naderhand dat het ‘stoerdoenerij’ was geweest en dat hij een broodje-aapverhaal had verteld, omdat hij dacht dat een van de undercoveragenten een grote crimineel was. Hoewel er volgens de rechtbank op zich voldoende grond was om de methode in te zetten en ook in te blijven zetten tijdens de gehele looptijd van het onderzoek, kwam zij op twee cruciale onderdelen tot de conclusie dat de *undercoveroperatie* niet voldeed aan de eisen die in de arresten van de Hoge Raad worden gesteld. Ten eerste kwam de verdachte hier, evenals het geval was in de casus van de *Posbankmoord*, terecht in een feitelijke verhoorsituatie, zonder dit zelf te weten en zonder de waarborgen te genieten die de wet bij dit soort verhoren voorschrijft. Tijdens een van de drie gesprekken waarin over de dood

98 Hof: De undercoveragenten hebben geverbaliseerd dat de verdachte bij een bekentenis grote kans maakte op een lucratieve baan, dat het hen niets kon schelen als hij het gedaan had en dat hem een oplossing voor de moord werd geboden.

99 Hoge Raad 17 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1982, r.o. 5.2.3.

100 Vgl. D.A.G. van Toor, ‘De Mr. Big-methode en artikel 341 lid 4 Sv’, *Strafblad* 2019/48.

101 Rb Amsterdam 2 maart 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:805+806.

102 Overigens was er ook daarnaast onvoldoende wettig bewijs dat de twee mannen Van Dillenburg om het leven hebben gebracht.

van Van Dillenburg wordt gesproken werd namelijk op ongeoorloofde wijze druk op K. uitgeoefend. Tijdens het gesprek hield de *undercoveragent* de verdachte op indringende en sturende wijze voor dat zijn naam voorkwam in een proces-verbaal van de Criminele Inlichtingeneenheid over de dood van Van Dillenburg, waar hij zogenaamd zijn hand op had weten te leggen. Ook liet de agent, om de druk verder op te voeren, weten dat K. hierdoor, en vooral ook omdat er hiaten zaten tussen die informatie en zijn verklaring, een mogelijk risico voor de organisatie vormde. Ook zei hij dat een beloofde zakenreis naar Portugal hierdoor niet door kon gaan. De rechtbank was van oordeel dat hiermee de grens van het toelaatbare werd overschreden en dat niet kon worden vastgesteld dat K. vervolgens in vrijheid heeft verklaard.

Ook op het punt van de verslaglegging voldeed de inzet van de methode volgens de rechtbank niet aan de eisen die de Hoge Raad daaraan stelt, nu die verslaglegging op cruciale onderdelen als onvoldoende nauwkeurig werd aangemerkt. Die cruciale onderdelen zagen onder andere op de hierboven reeds genoemde zakenreis naar Portugal. De *undercoveragent* had K. de reis in het vooruitzicht gesteld en gezegd dat daarbij goed geld te verdienen zou zijn. Bovendien was er gesproken over het financieren van een lang gekoesterde wens van de verdachte om in Cambodja een restaurant te openen. Met name dit laatste vooruitzicht speelde vanaf het begin een cruciale rol in de ontwikkeling van de vriendschap: K. kampte met schulden en verslavingsproblemen en zag emigreren naar Cambodja als een manier om aan deze problemen te ontsnappen. Daarnaast zou hij dan in de buurt van zijn in Thailand wonende dochter komen te wonen. De *undercoveragenten* boden hem deze uitweg. Ondanks dat deze beloftes dus van groot belang waren voor het verloop van de operatie, stelde de rechtbank vast dat de gesprekken hierover slechts in summier en algemene bewoordingen waren opgenomen in het dossier. Dit terwijl er van de gesprekken waarin K. zijn belastende verklaringen aflegde, audio-opnames en woordelijke verslagen bestaan. Het ontbreken van deze informatie leidde de rechtbank uiteindelijk tot de conclusie dat zij niet volledig kon beoordelen of uitsluiten dat K. door misleiding en/of beloftes van de *undercoveragenten*, dan wel als gevolg van zijn afhankelijkheidsrelatie tot de *undercoveragenten*, is beperkt in zijn verklaringsvrijheid. Het resultaat was dat alle belastende elementen uit het gehele WOD-traject van het bewijs moesten worden uitgesloten.

Hoewel er ook na deze bewijsuitsluiting weliswaar (sterke) aanwijzingen bestonden dat K. en zijn medeverdachte betrokken zijn geweest bij de dood van Van Dillenburg, was dit volgens de rechtbank niet overtuigend genoeg voor een bewezenverklaring, waardoor vrijspraak het resultaat was. Het Amsterdamse hof draaide de vrijspraak in de zaak tegen K.¹⁰³ een jaar later terug en veroordeelde hem in hoger beroep toch tot 16 jaar gevangenisstraf voor doodslag¹⁰⁴ op Van Dillenburg en het wegmaken van diens stoffelijk overschot. Het hof oordeelde nu dat wel voldoende zicht is gekregen op de uitvoering van het traject door de opgemaakte processen-verbaal en door opnames van belastende gesprekken. Het opnemen van het hele WOD-traject is geen vereiste, aldus het hof.¹⁰⁵ De Hoge Raad overweegt name-

103 De medeverdachte was inmiddels overleden.

104 Niet kon door het hof worden aangenomen dat er reeds een plan bestond Van Dillenburg van het leven te beroven toen hij het 'probleem' dat het slachtoffer vormde moest 'oplossen'.

105 'De Hoge Raad heeft geoordeeld dat het in de rede ligt dat in een traject als het onderhavige, voor zover dat mogelijk is, de communicatie met de verdachte auditief dan wel audiovisueel wordt opgenomen. Waarom dit in de onderhavige zaak grotendeels niet het geval is geweest is het hof niet geheel duidelijk geworden. Evenwel is het opnemen geen verplichting en heeft het hof door de opgemaakte processen-verbaal voldoende inzicht gekregen in de uitvoering van het traject. Daarbij komt dat de gesprekken van 27 september 2018, 16 oktober 2018 en 24 januari 2019, waarin de verdachte verklaart over zijn betrokkenheid bij de dood van [slachtoffer] en het wegmaken van diens lijk, wel auditief zijn opgenomen.'

lijk “slechts” dat het in de rede ligt de gesprekken ook audiovisueel op te nemen, indien dat gezien het opsporingstraject mogelijk is.

Ook de op K. uitgeoefende druk achtte het hof – in tegenstelling tot de rechtbank – niet ontoelaatbaar.¹⁰⁶ K. was volgens het hof psychisch noch financieel kwetsbaar en wat betreft de mate van misleiding vond het hof dat door de *undercover*agenten geen voorwaarde is gesteld om te gaan verklaren, geen gesprek met ‘de grote baas’ in het vooruitzicht is gesteld en evenmin ‘bergen met geld’ werden beloofd. Van de drie door K. afgelegde verklaringen werd enkel de laatste op 24 januari 2019 afgelegde verklaring uitgesloten van het bewijs, nu K. er rond het afleggen van deze verklaring meerdere malen mee geconfronteerd was dat zijn eerdere verklaringen niet zouden kloppen en hem hierover ‘indringende vragen’ zijn gesteld. In feite bevond K. zich tijdens het gesprek met *undercover*agent ‘Patrick’ op 24 januari 2019 in een verhoorsituatie, aldus het hof. Het hof achtte de wel toegelaten verklaringen vervolgens betrouwbaar¹⁰⁷ en oordeelde bovendien dat hiervoor het nodige steunbewijs aanwezig was.¹⁰⁸

Van de door de Hoge Raad verschaft criteria speelden in deze zaak dus vooral de volgende een voorname rol: de mate van psychische druk/misleiding, de bemoeienis van de politie met wezenlijke onderdelen van de verklaring(en) van de verdachte, de in het vooruitzicht gestelde consequenties bij het niet geven van opening van zaken en de verslaglegging. Duidelijk is dat zowel de rechtbank als het hof K. niet zagen als een dusdanig in psychisch of financieel opzicht kwetsbare verdachte dat dit het traject om die reden reeds discutabel maakte. Beide rechtscolleges hebben wel de verklaring van 24 januari 2019 uitgesloten, omdat de vraagstelling hier dermate indringend en sturend was dat de verklaringsvrijheid werd geschonden. Het verschil van mening schulde echter in de verslaglegging (potentiële ‘*contamination error*’). Waar de rechtbank hieraan duidelijk hoge eisen stelde¹⁰⁹ door audiotieve of audiovisuele registraties te eisen van belangrijke communicatie, legde het hof meer coulance aan de dag door aan te haken bij de opmerking van de Hoge Raad dat dergelijke registratie slechts ‘in de rede ligt’ en dus niet een harde eis betreft.¹¹⁰ Hoewel de verdachten al sinds 2002 in beeld waren,¹¹¹ is aan een mogelijke ‘*classification error*’ in het vonnis en het arrest geen expliciete aandacht besteed, nu enkel werd getoetst aan de proportionaliteit en subsidiariteit van (de inzet van) de methode. Zowel rechtbank als hof oordeelden dat er voldoende aanleiding was om het traject in te zetten.¹¹² Ook werd tamelijk gelijklopend geoordeeld over de reden voor het gaan verklaren (bekennen); dit was niet gelegen in op K. uitgeoefende druk (mogelijke ‘*coercion error*’), nu de *undercover*agent zich niet voordeed

106 Met dien verstande dat enkel de op de op 24 januari 2019 afgelegde (bekennende) verklaring van het bewijs werd uitgesloten.

107 I.d.z.v. geen ‘stoerdoenerij’ of ‘broodje aap verhaal’.

108 ‘Het hof acht hetgeen de verdachte op 27 september 2018 en 16 oktober 2018 aan *undercover*agent ‘Patrick’ heeft verteld bruikbaar voor het bewijs. Het betreft hier geen verzonnen verhaal. Verschillende elementen uit deze verklaring zijn op grond van de feiten en omstandigheden in het dossier aantoonbaar juist gebleken. Daarnaast vindt het verhaal van de verdachte steun in ander bewijs. Het hof acht dan ook wettig en overtuigend bewezen dat de verdachte [slachtoffer] opzettelijk om het leven heeft gebracht. Voorts acht het hof bewezen dat de verdachte het lijk van [slachtoffer] verborgen heeft (gehouden) om dit feit te verhelen.’

109 ‘Tegen de achtergrond van het voornoemde bezien concludeert de rechtbank dat de processen-verbaal, ook in onderlinge samenhang bezien met de verhoren bij de rechter-commissaris, haar onvoldoende in staat stellen om voldoende gedetailleerd te kunnen onderzoeken en beoordelen of verdachte door misleiding van de *undercover*agenten, dan wel als gevolg van deze afhankelijkheidsrelatie tot de *undercover*agenten, is beperkt in zijn verklaringsvrijheid.’

110 Het hof had ook zonder die registraties voldoende inzicht in de uitvoering van het traject.

111 CIE- en TCI-tips.

112 ‘Gelet hierop en op het feit dat het een onderzoek naar een levensdelict betrof, is het hof van oordeel dat ten tijde van de start van het WOD-traject aan de vereisten van subsidiariteit en proportionaliteit was voldaan en dat dit traject, gezien het verloop en de ontwikkeling van het onderzoek, aan deze vereisten bleef voldoen.’

als 'keiharde crimineel' en er geen geweld of consequenties van andere vergaande aard dreigden.¹¹³

Daarmee lijkt de conclusie te zijn dat – de wijze van verslaglegging daargelaten – een zeer langdurig 'Mr. Big-traject' waarbij de verdachte in vergaande mate wordt misleid, akkoord kan worden bevonden wanneer bij een niet (zeer) kwetsbare verdachte niet wordt gedreigd met al te negatieve consequenties (in de geweldshoek) en de vraagstelling niet indringend sturend is.¹¹⁴

5. Analyse: De toetsing van de Mr. Big-methode

De Hoge Raad stelt vast dat op grond van de concrete omstandigheden van het geval moet worden beoordeeld of geen sprake is van een schending van de verklaringsvrijheid, en hij sprak in 2019 dus geen algemeen verbod op de toepassing van de Mr. Big-methode uit. Gezien de rechtsoverwegingen waarin wordt gemotiveerd waarom de verwerpingen van de verweren door de gerechtshoven niet toereikend zijn, legt de Hoge Raad de nadruk op de verslaglegging tijdens het traject en op de toegepaste maximalisatiestrategieën tijdens de gesprekken. Door deze nadruk te leggen, lijkt er wel een praktisch "verbod" op de Mr. Big-methode te ontstaan. De schriftelijke verbalisering zal zelden (of nooit) toereikend zijn om te beoordelen in hoeverre de autoriteiten bemoeienis hebben gehad met de inhoud van de verklaring – zo kan in een niet geverbaliseerd gesprek in een vroeg stadium daderkennis zijn prijsgegeven, dat in de eindfase door de verdachte wordt herhaald en dan wel wordt opgenomen – waardoor het altijd mogelijk is voor de verdediging om te beargumenteren dat de verklaringsvrijheid in *concreto* is geschonden. In dat soort momenten is steunbewijs voor de verklaringen van de verdachte onontbeerlijk. Zo legt in de zaak *Van Dillenburg* een getuige in 2019, voordat de zaak veel media-aandacht kreeg (mogelijke *contamination error*), een verklaring af die de bekende verklaring van de verdachte op één (niet voor de tenlastelegging relevant) aspect ondersteunt, namelijk dat die getuige de telefoon van de verdachte op de trein zou hebben gezet. Of het daadwerkelijk vaker tot gebruik van resultaten uit de Mr. Big-methode komt, valt evenwel te betwijfelen omdat de maximalisatiestrategieën *het* kernelement vormen van de beïnvloeding van de beslissing van de verdachte om een verklaring af te leggen. De Hoge Raad lijkt niet gecharmeerd van het feit dat de verklaring (als het ware) wordt gekocht door de verdachte bergen geld te beloven, terwijl er op dat moment voor de verdachte geen te voorziene kosten zijn voor het afleggen van een valse bekentenis. Een Mr. Big-methode zonder maximalisatiestrategie lijkt onmogelijk én een rechtmatige inzet van de methode met maximalisatiestrategie lijkt lastig. Hierdoor lijkt het in de praktijk heel moeilijk te zijn om de methode te blijven inzetten. In dit licht is de uitspraak van het hof in de zaak *Van Dillenburg* opvallend. Het Amsterdamse hof lijkt niet te zijn meegegaan in de opvatting dat het gehele traject auditief of audiovisueel moet worden geregistreerd, en accepteert de opgemaakte processen-verbaal en opnames van belastende gesprekken als toereikend voor een veroordeling. Daarnaast is hier enige vorm van maximalisatie geaccepteerd, in de zin van dreiging met niet al te negatieve consequenties (in de geweldshoek) bij een niet (zeer) kwetsbare verdachte. Deze motivering zal in cassatie op zijn begrijpelijkheid worden getoetst, waarmee de Hoge Raad duidelijker uiteen moet zetten wanneer een verdachte psychisch dan wel financieel kwetsbaar is en in hoeverre geringe maximalisatie is toegestaan.

113 'De verdachte kon in alle vrijheid afzien van contacten met en klusjes voor 'Patrick'. Aldus stond de verdachte niet onder druk om zijn ('broodje aap')-verhaal aan 'Patrick' te vertellen. De stelling van de verdachte, dat hij onder druk een ('broodje aap')-verhaal heeft verteld omdat hij van mening was met een keiharde crimineel van doen te hebben en zijn positie wilde versterken, schuift het hof als ongeloofwaardig terzijde.'

114 Zie ook J.H. Crijns & M.J. Dubelaar, 'Mr. Big maatje te groot voor Nederland? Over de toelaatbaarheid en de normering van undercoveroperaties', *AA* 2020, 9, p. 748-764.